

Warszawa, dnia 13 stycznia 2009 r.

Wstęp

W odpowiedzi na „Memorandum dla Rządu Polskiego” z dnia 29 maja 2007, w którym Komisarz Rady Europy Pan Thomas Hammarberg sformułował w stosunku do Polski szereg rekomendacji dotyczących zagadnień z zakresu m.in. wymiaru sprawiedliwości, praw mniejszości, cudzoziemców oraz kobiet, edukacji, problematyki handlu ludźmi, Rząd Polski przyjął w dniu 17 maja 2007 r. „Plan realizacji zaleceń sformułowanych Komisarza Praw Człowieka Rady Europy w Memorandum z 2007 r.” zgodnie z którym realizacja poszczególnych rekomendacji, wskazanych w Memorandum, została powierzona poszczególnym resortom. Zgodnie z treścią wspomnianego Programu poszczególni Ministrowie składają Ministrowi Spraw Zagranicznych półroczne raporty na temat stanu prac nad wykonywaniem zaleceń, aż do czasu ich wypełnienia.

Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych do spraw postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, działając w imieniu Zespołu ds. realizacji zaleceń Komisarza Praw Człowieka Rady Europy, pragnie przedstawić niniejsze konkluzje na temat dotychczasowych postępów w realizacji zaleceń.

Realizacja zaleceń

Zalecenie 1:

a) Kontynuacja wysiłków mających na celu przyspieszenie postępowania sądowego poprzez:

- **zwiększenie liczby personelu pomocniczego, referendarzy sądowych i asystentów;**
- **zwiększenie budżetu sądów;**
- **poprawa systemu rejestrowania postępowania sądowego**

Wzrost nakładów na wymiar sprawiedliwości ma regularny charakter. W 2008 r. plan wydatków na ten cel zwiększył się o blisko 7,5% w stosunku do ustawy budżetowej z 2007 r., oraz o 8,3% w stosunku do faktycznego wykonania wydatków w 2007 r. W uchwalonej przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustawie budżetowej na rok 2009, na skutek poprawki uchwalonej przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej zwiększono wydatki na sądownictwo o

6,73% w porównaniu do roku 2008. W związku z uchwalonymi przez Senat RP poprawkami do ustawy budżetowej będzie ona jeszcze rozpatrywana przez Sejm RP.

W ustawie budżetowej na 2007 r. przewidziano dla sądownictwa powszechnego, ponad dotychczasowe limity i plany zatrudnienia: 150 etatów orzecznich, 820 etatów asystentów sędziego, 1520 etatów urzędniczych, 350 etatów kuratorskich i 130 etatów referendarskich. Łącznie 2970 etatów.

W ustawie budżetowej na 2008 r. przewidziano dla sądownictwa powszechnego, ponad dotychczasowe limity i plany zatrudnienia: 100 etatów asystentów sędziego, 245 etatów urzędniczych, 150 etatów kuratorskich, 200 etatów referendarskich i 20 etatów pedagogicznych. Łącznie 670 etatów.

W projekcie ustawy budżetowej na 2009 r. przewidziano utworzenie dodatkowych:

- 650 etatów asystenta sędziego,
- 400 etatów urzędniczych,
- 100 etatów referendarzy.

Rada Ministrów przyjęła w dniu 25 listopada 2008 r. nowelizację ustawy *Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz nowelizację ustawy o prokuraturze*, w którym przewidziano zmianę przepisów dotyczących wynagradzania sędziów i prokuratorów w tym podwyżki, co stanowi realizację postulatów tych środowisk. Obecnie przyjęte rozwiązanie wprowadza mechanizm łączący ich płace ze średnim wynagrodzeniem już od stycznia 2009 roku i likwiduje krytykowane, stare metody naliczania wynagrodzeń oparte o kwotę bazową.¹

Prośba do Ministerstwa Sprawiedliwości o ewentualnie uzupełnienie danych za 2007 i 2008 r. dot. realizacji rekomendacji ws. zwiększenia etatów.

b) Przegląd prawa i praktyki w kwestii powierzenia asesorum spraw wykraczających poza ich doświadczenie.

W dniu 5 sierpnia 2008 r. Rada Ministrów przyjęła projekt ustawy o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury. Projekt reguluje sytuację osób mianowanych na stanowisko asesora sądowego przed dniem opublikowania wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 października 2007 r., sygn. SK 7/06 (Dz. U. Nr 204, poz. 1482), tj. przed dniem 5 listopada 2007 r., przedstawia nowe zasady dostępu do stanowisk sędziowskich oraz – inny niż asesura – model weryfikacji umiejętności praktycznych i predyspozycji osób

¹ Dane ze strony internetowej www.ms.gov.pl, ogłoszenie z dnia 25.11.2008.

kandydujących na stanowiska sędziowskie, polegający na zastąpieniu asesury okresem stażu na stanowisku asystenta sędziego i referendarza sądowego oraz szerszych niż dotychczas możliwościach ubiegania się o stanowiska sędziowskie przez osoby legitymujące się praktyką w innych zawodach prawniczych (przez adwokatów, radców prawnych, notariuszy, prokuratorów).

Zalecenie 2

Rozszerzenie zakresu spraw, w których przysługuje skarga na przewlekłość postępowania.

Rada Ministrów przyjęła w październiku 2008 r. projekt *Ustawy o zmianie ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki*, który to projekt jest obecnie przedmiotem prac legislacyjnych w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej.

Projektowana zmiana przepisów ma na celu podniesienie skuteczności *Ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki* (Dz. U. Nr 179, poz. 1843), jako środka mającego zapewniać efektywny i realny tryb przeciwdziałania przewlekłości postępowania przygotowawczego, sądowego i wykonawczego.

Projekt ustawy przewiduje możliwość złożenia skargi na przewlekłość postępowania przygotowawczego, jeżeli na skutek działania bądź bezczynności prokuratora prowadzącego lub nadzorującego to postępowanie doszło do naruszenia prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Projekt przyjmuje również rozwiązanie, iż w przypadku, gdy skarga na przewlekłość postępowania jest zasadna, a strona w skardze żądała wydania sądowi rozpoznającemu sprawę co do istoty, albo prokuratorowi prowadzącemu lub nadzorującemu postępowanie przygotowawcze wiążących zaleceń, wówczas sąd właściwy zaleca podjęcie odpowiednich czynności w wyznaczonym terminie. Dotychczas ustawa w takich przypadkach pozostawiała sądowi właściwemu uprawnienie wydania wiążących zaleceń. Proponowane rozwiązanie obligatoryjnego wydawania zaleceń służyć ma podniesieniu skuteczności skargi na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym i sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki.

W celu zwiększenia efektywności opisanej skargi na przewlekłość postępowania, poprzez przyznanie jej oceny jako skutecznego środka krajowego w rozumieniu przepisu art. 13 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, projekt ustawy przewiduje możliwość zasądzenia przez sąd sumy pieniężnej w kwocie od 2 000

złoty do 20 000 złotych na rzecz skarżącego, o ile wystąpi on z takim żądaniem, a skarga okaże się zasadna. W chwili obecnej ustawa przewiduje możliwość zasądzenia przez sądy odpowiedniej sumy pieniężnej w wysokości nieprzekraczającej 10 000 złotych.

Zalecenie 3

Poprawa rozpowszechniania orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz zapewnienie na szeroką skalę szkoleń dla sędziów.

Prezesom wszystkich sądów apelacyjnych przedstawiono wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w sprawach: *Laskowska, Kania, W.S., Sanocki* przeciwko Polsce w celu zapoznania z ich treścią wszystkich sędziów orzekających w obszarze właściwości miejscowej poszczególnych sądów apelacyjnych. Nadto, polecono podjęcie czynności mających na celu wyeliminowanie uchybień wskazanych w powyższych wyrokach przez Trybunał w aktualnie prowadzonych postępowaniach.

Prezesom wszystkich sądów apelacyjnych przedstawiono także decyzję Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w sprawie dopuszczalności skargi Tomasza Bata przeciwko Czechom (skarga nr 43775/05) celem zapoznania z jej treścią wszystkich sędziów orzekających w sprawach cywilnych w obszarze właściwości miejscowej poszczególnych sądów apelacyjnych.

W zakresie szkoleń prowadzonych przez Krajowe Centrum Szkolenia Kadr Sądów Powszechnych i Prokuratury (KCSKSPiP), należy wskazać na następujące działania.

Przewidziane w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności standardy stosowania i przedłużania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania są przedmiotem szkolenia w ramach programu Podyplomowego Studium Prawa Karnego dla Sędziów i Prokuratorów współorganizowanego przez Krajowe Centrum Szkolenia Kadr Sądów Powszechnych i Prokuratury wspólnie z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego w roku akademickim 2007/2008.

Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu oraz postępowanie przed ETPCz są uwzględnione w programie Podyplomowego Studium Procesu Karnego dla Sędziów i Prokuratorów współorganizowanego w roku akademickim 2007/2008 prowadzonego przez KCSKSPiP wraz z Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie. W ramach tego Studium szczególnie szeroko omawiane są zagadnienia związane ze standardami stosowania i przedłużania tymczasowego aresztowania wypracowanymi w orzecznictwie ETPCz w Strasburgu.

Na rok akademicki 2008/2009 przygotowano studia podyplomowe dla sędziów orzekających w sprawach karnych poświęcone wyłącznie *Systemowi ochrony praw człowieka w Polsce*. Program tych studiów będzie obejmował zagadnienia dotyczące stosowania przepisów art. 5 ust. 3, art. 6 ust. 1 i art. 87 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

Organem decydującym o kształcie i tematyce szkoleń jest Rada Programowa Krajowego Centrum Szkolenia Kadr Sądów Powszechnych i Prokuratury. Do akceptacji przez Radę na rok 2009 przedłożony został m.in. cykl szkoleń na temat: *Tymczasowe aresztowanie jako najsurowszy środek zapobiegawczy. Zasady Prawidłowego stosowania w świetle orzecznictwa SN i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*.

W sprawach cywilnych, gospodarczych oraz pracy i ubezpieczeń społecznych orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka było przedmiotem analizy na wskazanych poniżej szkoleniach:

- 1) szkolenie trzydniowe nt. *Zakaz dyskryminacji i obowiązek przeciwdziałania mobbingowi w krajowej i wspólnotowej praktyce sądowej. Ochrona dóbr osobistych w stosunkach pracy*; pierwsza edycja szkolenia odbyła się w terminie 7-9 kwietnia 2008 r. w Będlewie, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: krakowskiej, poznańskiej, rzeszowskiej, warszawskiej i wrocławskiej; druga edycja szkolenia odbyła się w terminie 9-11 czerwca 2008 r. w Jastrzębiej Górze, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: białostockiej, gdańskiej, katowickiej, lubelskiej, łódzkiej i szczecińskiej;
- 2) szkolenie trzydniowe nt. *Czas pracy w Kodeksie pracy i w prawie wspólnotowym*, pierwsza edycja szkolenia odbyła się w terminie 16-18 stycznia 2008 r. w Będlewie, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: białostockiej, gdańskiej, katowickiej, poznańskiej, szczecińskiej i wrocławskiej; druga edycja odbyła się w terminie 2-4 kwietnia 2008 r. w Popowie, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: krakowskiej, lubelskiej, łódzkiej, rzeszowskiej i warszawskiej;
- 3) szkolenie trzydniowe nt. *Wpływ regulacji wspólnotowych na polskie prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*; pierwsza edycja szkolenia odbyła się w terminie 10-12 marca 2008 r. w Zakopanem, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: katowickiej, krakowskiej, lubelskiej, rzeszowskiej i wrocławskiej; druga edycja szkolenia odbyła się w terminie 23-25 czerwca 2008 r. w Popowie, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: białostockiej, gdańskiej, łódzkiej, poznańskiej, szczecińskiej i warszawskiej.

Tematyka przewlekłości postępowań sądowych jest uwzględniona we wszystkich szkoleniach centralnych skierowanych do sędziów orzekających w sprawach cywilnych, gospodarczych oraz pracy i ubezpieczeń społecznych, na których omawiane są zagadnienia dotyczące podstawowych zasad procesu cywilnego, w szczególności zasady kontradiktoryjności i dyspozycyjności.

Powyższa tematyka prezentowana była na następujących szkoleniach centralnych skierowanych do sędziów orzekających w sprawach z zakresu prawa cywilnego i gospodarczego oraz pracy i ubezpieczeń społecznych:

- 1) szkolenie trzydniowe nt. *Nowe oblicze postępowania cywilnego po nowelizacjach Kodeksu postępowania cywilnego*; pierwsza edycja szkolenia odbyła się w terminie 9-11 kwietnia 2008 r. w Będlewie, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: poznańskiej, warszawskiej i wrocławskiej; druga edycja szkolenia odbyła się w terminie 14-16 maja 2008 r. w Zakopanem, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: katowickiej, krakowskiej, lubelskiej i rzeszowskiej; trzecia edycja odbędzie się w terminie 1-3 października 2008 r. w Jastrzębiej Górze, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: białostockiej, gdańskiej, łódzkiej i szczecińskiej;
- 2) szkolenie trzydniowe nt. *Kierunek zmian odpowiedzialności deliktowej- w ramach tematu Odpowiedzialność władzy publicznej za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza państwowego w prawie porównawczym i prawie polskim*; pierwszą edycję szkolenia zaplanowano na 8-10 września 2008 r. w Jastrzębiej Górze, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: białostockiej, gdańskiej, katowickiej, łódzkiej, poznańskiej i szczecińskiej; druga edycja szkolenia odbyła się w terminie 26-28 listopada 2008 r. w Zakopanem, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: krakowskiej, lubelskiej, rzeszowskiej, warszawskiej i wrocławskiej;
- 3) szkolenie trzydniowe nt. *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych – w ramach tematu Stosowanie w praktyce instytucji usprawniającej przebieg procesu*; pierwsza edycja szkolenia odbyła się w terminie 26-28 maja 2008 r. w Popowie, dla asesorów i sędziów orzekających w sądach apelacji: katowickiej, krakowskiej i poznańskiej; druga edycja szkolenia odbyła się w terminie 10-12 września 2008 r. w Jastrzębiej Górze, dla asesorów i sędziów orzekających w sądach apelacji: białostockiej, gdańskiej i łódzkiej; trzecia edycja szkolenia odbyła się w terminie 27-29 października 2008 r. w Zakopanem, dla asesorów i sędziów orzekających w sądach apelacji: lubelskiej, rzeszowskiej i warszawskiej; czwarta edycja szkolenia przewidziana jest na

3-5 grudnia 2008 r. w Będlewie, dla asesorów i sędziów orzekających w sądach apelacji: szczecińskiej i wrocławskiej;

- 4) szkolenie trzydniowe nt. *Wybrane zagadnienia prawa cywilnego procesowego i materialnego w sprawach gospodarczych* – w ramach tematu *Postępowanie gospodarcze w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 20 marca 2007 r.*; pierwsza edycja szkolenia odbyła się w terminie 31 marca – 2 kwietnia 2008 r. w Popowie, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: białostockiej, gdańskiej, katowickiej, lubelskiej, łódzkiej i rzeszowskiej; druga edycja szkolenia odbyła się w terminie 5-7 maja 2008 r. w Będlewie, dla sędziów orzekających w sądach apelacji: krakowskiej, poznańskiej, szczecińskiej, warszawskiej i wrocławskiej.

Zasada prawa do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd jest również przedmiotem rozważań i dyskusji w ramach Studiów Podyplomowych Prawa Cywilnego zorganizowanych w roku szkolnym 2008/2009 we współpracy z Instytutem Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk.

Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz zagadnienia dotyczące zasady prawa do sądu są również przedmiotem analizy w ramach programu Podyplomowego Studium Prawa Pracy dla sędziów orzekających w sprawach z zakresu prawa pracy zorganizowanego w roku szkolnym 2008/2009 we współpracy z Instytutem Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk.

Powyższa tematyka będzie kontynuowana w 2009 roku w ramach kolejnych edycji wskazanych powyżej Studiów Podyplomowych oraz na szkoleniach centralnych organizowanych dla sędziów sądów powszechnych stosujących w pracy orzecniczej procedurę cywilną, przy prezentacji zagadnień dotyczących podstawowych zasad postępowania cywilnego w świetle praktyki sądowej w szeroko rozumianych sprawach cywilnych.

Od czerwca 2008 roku Krajowe Centrum Szkolenia Kadr Sądów Powszechnych i Prokuratury wydaje Kwartalnik KCSKSPIP, w którym jednym z istotnych elementów jest omówienie najnowszego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, ze szczególnym uwzględnieniem spraw przeciwko Polsce, oraz najnowszego prawodawstwa Rady Europy. Kwartalnik ten będzie dystrybuowany w polskich sądach i prokuraturach oraz innych jednostkach organizacyjnych wymiaru sprawiedliwości.

Zalecenie 4

a) Utworzenie niezależnego organu badającego niewłaściwe zachowanie Policji

W grudniu 2007 roku powołana została w MSWiA grupa robocza do przygotowania koncepcji niezależnego zespołu/organu badającego skargi na działania Policji, w kontekście naruszania praw człowieka.

W skład grupy weszli przedstawiciele Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Komendy Głównej Policji, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka oraz Ministerstwa Sprawiedliwości.

Grupa zwróciła się o pomoc w procesie formułowania przedmiotowej instytucji do Pana Komisarza Hammarberga, który zaprosił przedstawicieli RP na spotkanie ekspertów w Strasburgu. Na spotkaniu omówiono funkcjonowanie dobrych przykładów niezależnego i efektywnego mechanizmu rozpatrywania skarg na działania funkcjonariuszy Policji. Uczestniczyli w nim przedstawiciele MSWiA, Komendy Głównej Policji oraz Biura Rzecznika Praw Obywatelskich. W dniu 29 maja 2008 r. w trakcie wizyty Pana Komisarza w Polsce, Pan Janusz Kochanowski, Rzecznik Praw Obywatelskich, podjął decyzję o utworzeniu w ramach Biura Rzecznika Praw Obywatelskich specjalnego Zespołu, który zajmowałby się skargami na niewłaściwe zachowania Policji. Umieszczenie organu zażaleniowego przy wymienionym organie, umocowanym konstytucyjnie, daje gwarancje niezależności nowej instytucji. Aktualnie trwają prace nad przygotowaniem niezbędnej infrastruktury kadrowej i prawnej w Biurze RPO. MSWiA przekazało do jego Biura informację na temat skali skarg wpływających do resortu na działania Policji.

b) Zapewnienie specjalistycznego szkolenia na temat handlu ludźmi i przemocy domowej na szerszą skalę i zaangażowanie w nie większej liczby policjantów, we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

W ramach realizacji *Krajowego Programu Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi na lata 2007-2008* przeprowadzono poniższe szkolenia dla funkcjonariuszy służb policyjnych, odpowiedzialnych za koordynację zwalczania handlu ludźmi oraz specjalistyczne szkolenia dla kadry szkoleniowej służb policyjnych:

- W dniach 18-22 czerwca 2007 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji we współpracy z Wyższą Szkołą Policji w Szczytnie oraz Fundacją *La Strada* zorganizowało specjalistyczne szkolenie koordynatorów i członków zespołów do walki z handlem ludźmi w Komendach Wojewódzkich Policji, jak i w oddziałach

Straży Granicznej. Szkolenie obejmowało: przygotowanie teoretyczne w zakresie przepisów dotyczących przeciwdziałania handlowi ludźmi, aspekty praktycznego postępowania z ofiarami handlu ludźmi oraz zasady współpracy między instytucjami zarówno krajowymi, jak i międzynarodowymi;

- W dniach 25-26 października 2007 r., w Gdańsku odbyło się szkolenie dla funkcjonariuszy komend miejskich i powiatowych Policji garnizonu pomorskiego zorganizowane przez KWP w Gdańsku, we współpracy z Wyższą Szkołą Policji w Szczytnie. Zakres szkolenia obejmował problematykę prawną, psychologiczną, a także zasady współpracy między instytucjami oraz współpracy międzynarodowej.
- W okresie od czerwca do listopada 2007 roku, z inicjatywy Komendy Stołecznej Policji odbyły się szkolenia naczelników, kierowników sekcji i ich zastępców z wydziałów prewencji, kryminalnych i dochodzeniowo-śledczych KSP w zakresie identyfikacji ofiar handlu ludźmi;
- W dniach 15-16 kwietnia 2008 r. w Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, w ramach projektu współfinansowanego przez KE (TAIEX) i współdziałale Ośrodka Badań Handlu Ludźmi UW, MSWiA zorganizowało szkolenia dla pełnomocników komendantów wojewódzkich policji ds. Ochrony praw człowieka; Pełnomocnika Komendanta Głównego Policji ds. Ochrony praw człowieka oraz wykładowców szkół policyjnych oraz Straży Granicznej;
- W dniach 23-27 czerwca 2008 r. w Centralnym Ośrodku Szkoleniowym Straży Granicznej w Koszalinie odbyły się warsztaty szkoleniowe dla koordynatorów ds. handlu ludźmi w KWP i oddziałach SG. W warsztatach udział wzięli prokuratorzy, którzy prowadzili postępowania związane z handlem ludźmi;
- Ponadto, z inicjatywy *Fundacji La Strada*, na początku 2007 roku wydano podręcznik „Jak uczyć o handlu ludźmi”, którego publikację wsparły Fundacja im. Eberta oraz MSWiA. Podręcznik powstał z myślą o trenerach i wykładowcach (głównie szkół policyjnych) prowadzących zajęcia na temat handlu ludźmi.

W ramach realizowanego przez MSWiA *Rządowego Programu Ograniczania Przestępczości i Aspołecznych Zachowań „Razem bezpieczniej” (na lata 2007-2015)* dofinansowano w 2008 roku realizację zadań przez organizacje pozarządowe i jednostki samorządu terytorialnego w obszarze „Przemoc w rodzinie”, w wysokości 878 626 złotych.

Natomiast, w związku z wdrażaniem w Polsce *Programu szczegółowego UE „Zapobieganie i zwalczanie przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz ochrona ofiar i grup ryzyka – Daphne III, na lata 2007-2013”*:

- uruchomiono serwis informacyjny na stronie internetowej MSWiA nt. Programu Daphne III (www.mswia.gov.pl) oraz adres mailowy; daphne@mswia.gov.pl, na który można wysyłać pytania dotyczące programu Daphne III;
- informację o programie Daphne III zamieszczono w publikacji książkowej „Działania resortu spraw wewnętrznych i administracji oraz innych podmiotów współpracujących na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym”;
- zorganizowano międzynarodowe seminarium: *Razem przeciwko przemocy – walka z przemocą wobec dzieci, młodzieży i kobiet z polskiej i europejskiej perspektywy* (w dniach 10-11 września 2007 roku, w Warszawie) i przygotowano publikację pokonferencyjną;
- zorganizowano w 2008 roku, w Wyższej Szkole Policyjnej w Szczytnie cykl szkoleń dla członków powiatowych komisji bezpieczeństwa i porządku w zakresie ubiegania się o środki z Programu Daphne III;
- W dniach 20-21 listopada 2008 r. zorganizowano międzynarodowe seminarium *Przeciwdziałanie przemocy – praktyka w Polsce i Europie*.
- założenia programu były prezentowane podczas wielu konferencji i spotkań zarówno z przedstawicielami organizacji pozarządowych, władz szczebla lokalnego, jak i jednostek Policji.

W związku z zaleceniami Komisarza Praw Człowieka Rady Europy wobec Rządu RP, w zakresie zapewnienia specjalistycznego szkolenia dotyczącego handlu ludźmi dla funkcjonariuszy Policji, w dniu 7 grudnia 2007 r., **Komendant Główny Policji**, powołał **Zespół do opracowania planu działań Policji w zakresie realizacji tego zalecenia**.

Komendant Główny Policji zatwierdził wnioski wypracowane przez Zespół i w najbliższym czasie planowana jest realizacja następujących przedsięwzięć:

- Opracowanie **programu kursu specjalistycznego** z zakresu przemocy domowej skierowanego do policjantów wykonujących zadania dzielnicowego, patrolowo–interwencyjne, dyżurnego oraz dochodzeniowo–śledcze, w porozumieniu z przedstawicielami podmiotów pozapolicyjnych, w tym organizacji pozarządowych, zajmujących się problematyką przemocy domowej. Realizacja tego kursu powinna się rozpocząć w jednostkach szkoleniowych Policji w 2009 roku i być kontynuowana w latach następnych. W pierwszej kolejności na kurs będą kierowani policjanci, którzy do tej pory nie uczestniczyli w żadnych szkoleniach z zakresu przemocy domowej organizowanych przez lub przy współpracy z podmiotami pozapolicyjnymi;

- Organizacja w ramach doskonalenia zawodowego policjantów w jednostkach Policji większej liczby szkoleń z zakresu przemocy domowej ukierunkowanych na kształcenie umiejętności przydatnych policjantom w niesieniu skutecznej pomocy osobom doświadczającym przemocy domowej (preferowaną formą zajęć powinny być zajęcia praktyczne oparte na założeniach z autentycznych wydarzeń, prowadzone w niewielkich grupach). Szkolenia te będą kierowane przede wszystkim do policjantów służb: patrolowo-interwencyjnej, dzielnicowych, dyżurnej i dochodzeniowo-śledczej; przy wykorzystaniu materiałów dydaktycznych, które zostaną przygotowane przez zespół programowy dla kursu specjalistycznego oraz zaangażowaniu w prowadzenie zajęć psychologów policyjnych oraz przedstawicieli podmiotów pozapolicyjnych, w tym organizacji pozarządowych.

Zalecenie 5

Podjęcie pilnych środków mających na celu zwalczanie przepelnienia w więzieniach i poprawę stosowania kar alternatywnych, które nie polegają na pozbawieniu wolności.

W dniu 7 września 2007 r., Sejm RP. uchwalił **ustawę o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego** (Dz. U. Nr 191, poz. 1366). Ustawą z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz. U. Nr 113, poz. 719) zmieniono termin wejścia w życie nowelizowanej ustawy na 1 września 2009 r, z uwagi na konieczność stworzenia technicznych możliwości implementacji przepisów ustawy. Obecnie kontynuowane są prace dostosowawcze. W dniu 21 października 2008 r. Minister Sprawiedliwości rozstrzygnął przetarg na wdrożenie i eksploatację systemu dozoru elektronicznego. Omawiana ustawa umożliwi odbywanie krótkoterminowych kar pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie kontroli elektronicznej skazanego. Szacuje się, iż wprowadzenie tego systemu spowoduje zmniejszenie zapotrzebowania na 3000 – 15000 miejsc w zakładach karnych.

Aktualnie trwają także prace legislacyjne nad projektem *ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw*. Projekt ten przewiduje m.in. zmianę zasad wykonywania kary ograniczenia wolności w ten sposób, by mogła stać się realną alternatywą dla kary pozbawienia wolności. Zmiany mają dotyczyć w szczególności:

- 1) stworzenia możliwie szerokiego katalogu podmiotów, w których mogłaby być wykonywana przez skazanych nieodpłatna, kontrolowana praca na cele społeczne lub praca społecznie użyteczna (państwowe lub samorządowe jednostki organizacyjne oraz spółki prawa handlowego z wyłącznym udziałem Skarbu Państwa lub gminy, powiatu bądź województwa będą miały obowiązek umożliwienia skazanym wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne),
- 2) zredukowania do minimum administracyjnych czynności podmiotu zatrudniającego, związanych z organizacją i dokumentowaniem przebiegu wykonywania kary,
- 3) zdjęcia z podmiotu zatrudniającego większości dotychczasowych kosztów zatrudnienia skazanych.

Powyższy projekt został przyjęty przez Komitet Rady Ministrów w dniu 28 sierpnia 2008 r.

Dodatkowo, podejmowane są działania faktyczne dla zwalczania problemu przeludnienia. Centralny Zarząd Służby Więziennej kontynuuje realizację **Programu pozyskania 17.000 miejsc w jednostkach organizacyjnych więziennictwa w latach 2006-2009**. Realizacja tego programu przewiduje budowę nowych pawilonów na terenie istniejących jednostek penitencjarnych, adaptację inaczej dotychczas wykorzystywanych budynków znajdujących się na terenie więzień do celów mieszkalnych, budowę nowych jednostek penitencjarnych, adaptację przejmowanych obiektów wojskowych oraz odtwarzanie pawilonów wyłączonych z eksploatacji z uwagi na ich zły stan techniczny. W zakresie Programu należy zauważyć, iż w roku 2008 na ten cel przeznaczono 325 mln złotych, co pozwoli uzyskać w bieżącym roku 3894 nowe miejsca zakwaterowania. W roku 2006 pozyskano 4141 nowe miejsca , z kolei w 2007 udało się zwiększyć pojemność zakładów karnych o 4402 miejsca.

Projekt uchwały Rady Ministrów w sprawie ustanowienia Programu wieloletniego *Modernizacja Służby Więziennej w latach 2009-2012* został w dniu 10 lipca 2008 r. przyjęty przez Komitet Rady Ministrów i rekomendowany Radzie Ministrów. Obecnie projekt jest rozpatrywany przez Radę Ministrów.

Zalecenie 6

**Przegląd stosowania i funkcjonowania tymczasowego aresztowania w polskim prawie.
Poprawa szkolenia sędziów i prokuratorów w kwestii standardów europejskich i
orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w tej sferze.**

W 2007 r. do sądów rejonowych w toku śledztwa lub dochodzenia wpłynęło 36 408 wniosków prokuratora o zastosowanie tymczasowego aresztowania tj. o 4,8% mniej niż w roku 2006 r. (38 272 wniosków). Sądy uwzględniły 31 271 wniosków, tj. o 0,2 % mniej niż w roku 2006 r. (31 338 wniosków).

W tym samym okresie sprawozdawczym, tj. w 2007 roku do dyspozycji prokuratury pozostawało 33 109 osób tymczasowo aresztowanych, z czego w okresie:

- do miesiąca – 6 557,
- pow. 1 do 2 mies. – 6 398,
- pow. 2 do 3 mies. – 9 154,
- pow. 3 do 4 mies. – 2 475,
- pow. 4 do 5 mies. – 2 304,
- pow. 5 do 6 mies. – 2 093,
- pow. 6 do 9 mies. – 2 316,
- pow. 9 mies. do roku – 1 159,
- pow. roku do 1 roku i 6 mies. – 459,
- pow. 1 roku i 6 mies. do 2 lat – 165,
- ponad 2 lata – 29 osób.

Z powyższych danych wynika, że w porównaniu z danymi na koniec 2005 i 2006 roku, liczba osób pozostających w areszcie tymczasowym najdłużej, stopniowo zmniejsza się. Dane za I połowę 2008 świadczą o wyraźnym utrzymaniu się tej tendencji, gdyż we wspomnianym okresie wpłynęło 14 500 wniosków. Nastąpił wyraźny spadek liczby wniosków, co jest konsekwencją nowej polityki karnej i zasad stosowania aresztu, które w połączeniu ze spadkiem przestępczości, oraz planowanymi ograniczeniami ustawowymi² systematycznie przynoszą i będą przynosić wymierne efekty w zakresie stosowania tymczasowego aresztu. Zgodnie z założeniami nowej polityki karnej tymczasowe aresztowanie może być stosowany tylko w sprawach skomplikowanych, wieloosobowych, czy też połączonych z wątkiem międzynarodowym. Oceniając stosowanie tego środka

² Projekt nowelizacji KPK obejmuje zmianę artykułu 263 KPK m.in. przez usunięcie jako podstawy stosowania tymczasowego aresztu § 4a oraz z § 4 tj. przesłanek przedłużającej się obserwacji psychiatrycznej oskarżonego i przedłużającego się opracowania opinii przez biegłego.

zapobiegawczego w Polsce, należy mieć na względzie nowelizację ustawy z 2004 r. na przewlekłość, w efekcie której prokuratorzy zostaną zobligowani do skracania postępowania przygotowawczego, z uwagi na fakt objęcia ustawą także i tej części postępowania. Podsumowując, liczba wniosków prokuratorskich o zastosowanie tymczasowego aresztu uległa zmniejszeniu w porównaniu z I półroczem 2007 o 28,7 %, równocześnie zmniejszeniu o 31,2 % uległa liczba wniosków uwzględnionych przez sądy.

W ramach działalności nadzorczej sprawowanej nad sądami powszechnymi, Minister Sprawiedliwości jako priorytetowe zadanie w *Kierunkach nadzoru nad działalnością sądów powszechnych w 2008 r.* wskazał systematyczne i konsekwentne kontrolowanie sprawności postępowania z uwzględnieniem standardów dotyczących długości postępowań sądowych wynikających z Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. W dokumencie tym wskazano także, iż plany nadzorcze prezesów sądów apelacyjnych i okręgowych winny uwzględniać m.in. badanie toku i sprawności przedłużających się postępowań karnych, w których stosowane jest tymczasowe aresztowanie, w szczególności trwających ponad 2 lata, oraz tematykę staranności i dokładności uzasadniania postanowień o przedłużeniu tymczasowego aresztowania z powołaniem na konkretne okoliczności w kontekście utrzymania standardów orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.

W dniu 22 lutego 2008 r. zostało skierowane do prezesów wszystkich sądów apelacyjnych wystąpienie o spowodowanie, aby przedmiotem szczególnej uwagi w trakcie narad prowadzonych przez przewodniczących wydziałów karnych było ścisłe przestrzeganie zasad sporządzania uzasadnień o zastosowaniu i przedłużaniu tymczasowego aresztowania. W wystąpieniu wskazano, iż przedmiotem szczególnego zainteresowania w toku narad winna być także kwestia przestrzegania przesłanek stosowania tego środka zapobiegawczego i rozważenia stosowania innych środków zapobiegawczych o charakterze nieizolacyjnym. Wraz z pismem ponownie przesłano Tymczasową Rezolucję CM/ResDH (2007)75 dotyczącą wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w 44 sprawach przeciwko Polsce dotyczących nadmiernej długości aresztów tymczasowych z prośbą o zapoznanie z nią wszystkich sędziów orzekających w sprawach karnych.

Zalecenie 7

Zapewnienie osadzonemu bezpośredniego kontaktu z obrońcą

Ustawą z dnia 9 maja 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 99, poz. 664) znowelizowano m.in. art. 20 § 1 Kodeksu postępowania karnego. Obecnie przepis ten stanowi, iż w razie rażącego naruszenia przez obrońcę lub pełnomocnika strony ich obowiązków procesowych sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zawiadamia o tym właściwą okręgową radę adwokacką lub radę okręgowej izby radców prawnych, żądając od dziekana właściwej rady nadesłania w wyznaczonym, nie krótszym niż 30 dni, terminie informacji o podjętych działaniach wynikających z zawiadomienia. Odpis zawiadomienia przesyła się Ministrowi Sprawiedliwości.

W Ministerstwie Sprawiedliwości prowadzony jest stały monitoring w zakresie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa obrońców na rozprawach oraz na posiedzeniach, w których udział adwokata jest konieczny, oraz w postępowaniach cywilnych. W ramach monitoringu prezesi sądów powiadamiają Ministerstwo Sprawiedliwości o przypadkach nieusprawiedliwionego niestawiennictwa obrońców.

Zalecenie 8

a) Ustanowienie kompleksowego prawa antydyskryminacyjnego

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej przygotowało projekt **ustawy o równym traktowaniu**, który uzyskał akceptację Komitetu Europejskiej Rady Ministrów i w lipcu 2008 roku został przedłożony Komitetowi Rady Ministrów. Obecnie trwają dalsze konsultacje międzyresortowe.

W październiku 2008 r. projekt ustawy został rozpatrzony przez Komitet Rady Ministrów i rekomendowany do przyjęcia przez Radę Ministrów, z odrębnym zdaniem Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania dotyczącym umiejscowienia Głównego Inspektora ds. Równego Traktowania.

Nowa wersja dokumentu, po uwzględnieniu uwag zgłoszonych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Komitet Rady Ministrów, Ministerstwo Sprawiedliwości oraz Urząd Komitetu Integracji Europejskiej i po uzgodnieniach z Pełnomocnikiem Rządu ds. Równego Traktowania, ma zostać skierowana do zaopiniowania przez Radę Legislacyjną przy Prezesie Rady Ministrów.

Celem ustawy jest określenie sposobu realizacji zasady równego traktowania. **Ustawa zakazuje dyskryminowania, w szczególności ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, wyznanie lub światopogląd, poglądy polityczne, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, stan cywilny oraz rodzinny w zakresie:**

- możliwości podejmowania kształcenia zawodowego, w tym w zakresie szkolnictwa wyższego, doksztalcania, doskonalenia oraz przekwalifikowania zawodowego, oraz praktyk zawodowych,
- możliwości podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej lub rolniczej oraz wykonywania pracy na podstawie umowy cywilnoprawnej,
- dostępu do instrumentów i usług oferowanych przez instytucje rynku pracy i inne podmioty działające na rzecz zatrudnienia, rozwoju zasobów ludzkich i przeciwdziałania bezrobociu,
- przystępowania i działania w związkach zawodowych, organizacjach pracodawców, samorządach zawodowych oraz organizacjach pozarządowych, a także korzystania z uprawnień przysługujących członkom tych organizacji.

Katalog przesłanek dyskryminacji jest otwarty. Ustawa wskazuje także, że niedopuszczalne jest dyskryminowanie ze względu na płeć w zakresie zabezpieczenia społecznego oraz ze względu na rasę i pochodzenie etniczne w zakresie opieki zdrowotnej, oświaty i szkolnictwa wyższego. Ustawa zakazuje dyskryminowania ze względu na płeć, rasę i pochodzenie etniczne w zakresie dostępu do usług, rzeczy oraz nabywania praw i energii, jeżeli są one oferowane publicznie.

W oparciu o przepisy ustawy osoba, wobec której zasada równego traktowania została naruszona, będzie mogła żądać zaniechania działań dyskryminacyjnych, usunięcia ich skutków oraz zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Ciężar dowodu został przeniesiony z powoda na pozwanego.

Ustawa przewiduje grzywnę za naruszenie zasady równego traktowania w wysokości nie niższej niż wynagrodzenie za pracę oraz karę grzywny obciążającą nauczyciela w wysokości nie niższej niż 3000 zł.

b) Utworzenie jednego wyspecjalizowanego organu do walki z dyskryminacją we wszystkich strefach

Rozporządzeniem Rady Ministrów z 22 kwietnia 2008 roku powołany został Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania w randze sekretarza stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Do Pełnomocnika należy realizowanie polityki rządu w zakresie równego traktowania, w tym przeciwdziałania dyskryminacji, w szczególności ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię lub wyznanie, poglądy polityczne, wiek, orientację seksualną, stan cywilny oraz rodzinny. Zadania realizuje m.in. poprzez opiniowanie rozwiązań prawnych, analizowanie i monitorowanie sytuacji oraz promowanie i upowszechnianie problematyki równego traktowania. Od sierpnia 2008 roku w ramach Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, funkcjonuje Biuro Pełnomocnika.

c) Zainicjowanie we współpracy z organizacjami pozarządowymi widocznych, zorganizowanych na dużą skalę, kampanii informujących społeczeństwo o pojęciu równego traktowania

Polska włączyła się w realizację inicjatywy Unii Europejskiej pt. Europejski Rok Równych Szans dla Wszystkich 2007, której celem było wsparcie walki z wszelkimi przejawami dyskryminacji. Za realizację Roku w Polsce odpowiedzialne było Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, które wraz z organizacjami pozarządowymi, określiło krajową strategię i priorytety projektu. Zadania realizowane były przede wszystkim poprzez działania podejmowane przez organizacje pozarządowe, partnerów społecznych, szkoły i uczelnie wyższe. Organizowane były szkolenia, wystawy, akcje billboardowe i konferencje, przeprowadzono badania naukowe na tematy takie jak sytuacja mniejszości seksualnych w Polsce, stereotypy dotyczące wieku, niepełnosprawności, wyznania i płci, nagrano płyty i organizowano koncerty, powstała rozgłośnia radiowa Radio Głos Afryki. Część wydarzeń zrealizowana została bezpośrednio przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. (przygotowano, między innymi, objazdową wystawę fotograficzną, prezentowaną na dworcach kolejowych w kilku największych miastach Polski, wyemitowano również spot TV)

MPiPS aplikowało o środki z Komisji Europejskiej na realizację projektu z Programu Ogólnego PROGRESS, na sfinansowanie działania, we współpracy z organizacjami pozarządowymi, promujące różnorodność, upowszechniające idee tolerancji i przeciwdziałanie dyskryminacji.

Ponadto, MPiPS raz w roku organizuje konkurs na dotacje dla organizacji pozarządowych realizujące projekty, przede wszystkim w zakresie walki

z dyskryminacją oraz na rzecz równego traktowania. W 2008 roku organizacje otrzymały środki na realizację inicjatyw dotyczących, między innymi, przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć, rasę i pochodzenie etniczne, orientację seksualną, wyznanie i religię, niepełnosprawność, stanowiące kontynuację działań realizowanych w ramach Europejskiego Roku Równych Szans dla Wszystkich 2007.

Zalecenie 9

Zastosowanie odpowiednich środków prawnych do zwalczania dyskryminacji osób o odmiennej orientacji seksualnej czy tożsamości płciowej. Podjęcie we współpracy ze społeczeństwem obywatelskim odpowiednich środków dla zwiększenia świadomości dotyczącej różnorodności

Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, w ramach Europejskiego roku Równych Szans, zainicjowało prace Komitetu Doradczego, w ramach którego powstała grupa robocza do spraw przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na orientację seksualną. W marcu 2008 przedstawione zostały wyniki badań dotyczących sytuacji mniejszości seksualnych w Polsce. Opublikowano raport pt. *„Raport z badań ankietowych, sytuacja mniejszości seksualnych w Polsce w świetle badań empirycznych”*. Badania przeprowadzono w największych miastach Polski (Warszawa, Wrocław, Kraków, Trójmiasto) wśród bywalców klubów LGBT. Zdefiniowano zjawiska socjologiczno-społeczne występujące w tej grupie. Raport określił statystycznie cechy respondentów takie jak poziom wykształcenia, przedział wiekowy, sytuacja zawodowa, wyznawane wartości czy aspiracje życiowe. Ujawnił informacje na temat poczucia dyskryminacji oraz różnice między powszechną percepcją dyskryminacji środowiska LGBT a osobistymi doświadczeniami respondentów. Raport dostarcza ponadto informacji dotyczących problemu przemocy fizycznej wobec gejów i lesbijek, problemów z ujawnieniem własnej orientacji seksualnej (coming out) oraz postulatów kierowanych przez środowisko LGBT wobec społeczeństwa. (Tekst raportu dostępny jest pod adresem internetowym: http://www.rodzina.gov.pl/zal/f370_8.pdf)

Dodatkowo, trwają intensywne prace legislacyjne nad wspomnianą wyżej *ustawą o równym traktowaniu*, która ma zapewnić utworzenie kompleksowej ochrony prawnej dla osób dyskryminowanych, także ze względu na orientację seksualną.

Zalecenie 10

Zakazanie publikacji i nadawania programów o treściach rasistowskich i antysemickich

Organy administracji centralnej i urzędy centralne realizują *Krajowy Program Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji 2004 – 2009*. Program jest koordynowany przez Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania.

W ramach programu główne zadania odnośnie zwalczania treści rasistowskich i antysemickich w publikacjach i mediach realizuje Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

W celu określenia skali i charakteru zjawiska mowy nienawiści w Polsce w 2007 r., na zlecenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, została przeprowadzona pierwsza część monitoringu polskiej prasy pod kątem występowania treści o charakterze rasistowskim, ksenofobicznym i antysemickim. Na podstawie monitoringu został przygotowany raport zawierający wstępne wnioski i rekomendacje. Ponadto, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji na bieżąco współpracuje z organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz zwalczania treści rasistowskich, ksenofobicznych i antysemickich, w tym m.in. z *Hotline Dyżurnet.pl*, Stowarzyszeniem Przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii *Otwarta Rzeczpospolita* oraz Stowarzyszeniem *Nigdy Więcej*.

W ramach MSWiA swoją działalność kontynuuje *Zespół Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii*, który zajmuje się m.in.:

- rozpatrywaniem skarg indywidualnych;
- reagowaniem na wszelkiego rodzaju doniesienia dotyczące przypadków o charakterze antysemickim, rasistowskim i ksenofobicznym;
- wdrażaniem *Programu zwalczania przestępstw na tle nienawiści dla funkcjonariuszy organów ochrony porządku publicznego*, zainicjowanego przez OBWE-ODIHR, do którego Polska przystąpiła w październiku 2006 r. W ramach realizacji ww. *Programu* przez MSWiA wspólnie z Policją i OBWE-ODIHR, zorganizowano w dniach 24-26 września 2008 r. w Szkole Policji w Słupsku seminarium pn. *Policyjne forum przeciwko dyskryminacji*. Celem spotkania było uwrażliwienie jego uczestników na problematykę różnorodności oraz kształtowanie postaw tolerancji, jak również właściwe identyfikowanie i reagowanie na przestępstwa na tle nienawiści;
- realizacją zadań spoczywających na MSWiA w związku z wdrażaniem *Krajowego Programu Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji 2004 -2009*;
- organizacją otwartych konkursów w celu zlecenia instytucjom i organizacjom pozarządowym realizacji zadań polegających na świadczeniu poradnictwa

obywatelskiego dla ofiar dyskryminacji na tle etnicznym oraz zadań edukacyjnych o charakterze antydyskryminacyjnym;

- współpracą z organizacjami pozarządowymi na rzecz przeciwdziałania rasizmowi, antysemityzmowi i ksenofobii.

Dodatkowo, Krajowe Centrum Szkolenia Kadr Sądów Powszechnych i Prokuratury uwzględni przedmiotową tematykę w szkoleniach z zakresu praw człowieka.

Zalecenie 11

a) Promowanie dialogu międzykulturowego i zrozumienia różnych mniejszości, ich kultury i historii w mediach i programach szkolnych.

Ministerstwo Edukacji Narodowej inicjuje i wspiera działania mające na celu podejmowanie w szkołach i placówkach oświatowych problematyki dotyczącej wszelkich form dyskryminacji, kształtowanie postawy tolerancji wobec innych, przeciwdziałanie agresji i przemocy, u podstaw których znajduje się negatywne postrzeganie ludzi słabszych, wymagających pomocy, prezentujących inne poglądy itp. Propagowane formy działania w tym zakresie to działania socjoterapeutyczne skierowane do uczniów takie jak np. Trening Zastępowania Agresji, rozszerzanie zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, wdrażanie programu poprawy stanu bezpieczeństwa w szkołach i placówkach.

Zalecenie Komisarza realizowane jest poprzez zapisy dotyczące wielokulturowości oraz kultury i historii mniejszości narodowych i etnicznych w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (załącznik do Dz. U. Nr 210, poz. 2041 z 11.12.2003 L). Zagadnienia dotyczące promowania dialogu międzykulturowego i zrozumienia różnych mniejszości, ich kultury i historii są zawarte w programach szkolnych w ramach różnych przedmiotów i ścieżek międzyprzedmiotowych. Ministerstwo Edukacji Narodowej wspiera inicjatywy służące rozwijaniu dialogu międzykulturowego podejmowane przez instytucje pozarządowe (m.in. z Fundacją *Shalom*, Stowarzyszeniem *Integracja*)

Uchwałą Rady Ministrów z dnia 19 sierpnia 2008 r. przyjęty został *Rządowy program na lata 2008-2013 Bezpieczna i przyjazna szkoła*.

Podstawowym celem tego programu jest poprawa stanu bezpieczeństwa w szkołach i w placówkach systemu oświaty. Realizacja tego celu odbywa się poprzez działania polegające na zwiększeniu wpływu rodziców na życie szkoły i jej kształt oraz budowanie w szkole pozytywnego klimatu społecznego w oparciu o prawidłowe relacje interpersonalne.

Innymi zadaniami mającymi niewątpliwie wpływ na poprawę bezpieczeństwa w szkole jest stale doskonalenie umiejętności wychowawczych rodziców, dyrekcji, nauczycieli i innych pracowników szkoły, pogłębianie kompetencji społecznych i emocjonalnych uczniów, rozwój ich zainteresowań i pasji, uczenie odpowiedzialności obywatelskiej i samorządności oraz zainicjowany w ubiegłym roku monitoring wizyjny.

b) Ochrona zabytków i cmentarzy mniejszości z szacunku dla nich i w celu ochrony wspólnego dziedzictwa

W ramach dotacji przyznawanych przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji na zadania służące podtrzymaniu i rozwojowi tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniu i rozwojowi języka regionalnego wspierane są zadania służące ochronie miejsc związanych z kulturą oraz zabytkami mniejszości.

Fundusz Kościelny Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych MSWiA udziela na wnioski dotacje m.in. na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej należących nie tylko do Kościoła Katolickiego, ale również do innych kościołów i związków wyznaniowych, działających na podstawie odrębnych przepisów o stosunku Państwa do kościołów i związków wyznaniowych. W ramach ochrony zabytków z Funduszu Kościelnego udzielane były dotacje m.in. dla Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego (np. Suwałki), Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (np.: Białystok, Bohoniki), Kościoła Ewangelicko – Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (np. Szczytno).

W ramach realizowanego przez MSWiA *Rządowego Programu Ograniczania Przestępczości i Aspołecznych Zachowań „Razem bezpieczniej” (na lata 2007-2015)* finansowano w 2007 i 2008 roku realizację zadań przez organizacje pozarządowe i jednostki samorządu terytorialnego w obszarze „Ochrona dziedzictwa narodowego”.

Na szczeblu Komend Wojewódzkich Policji opracowano lokalne plany działań na lata 2008-2009 ukierunkowane na szczególną ochronę zabytków i cmentarzy mniejszości z szacunku dla nich i w celu ochrony wspólnego dziedzictwa. Koordynatorami realizacji tych działań są Pełnomocnicy Komendantów Wojewódzkich Policji ds. Ochrony Praw Człowieka.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami Straż Graniczna, posiada uprawnienia w przedmiocie rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw i wykroczeń oraz ścigania ich sprawców. Dotyczy to przestępstw i wykroczeń pozostających w związku przekraczaniem granicy państwowej lub przemieszczaniem przez granicę państwową towarów i przedmiotów, w tym również przedmiotów określonych w przepisach o ochronie

zabytków i opiece nad zabytkami. W związku z powyższym, Straż Graniczna posiada upoważnienie do podejmowania działań w przedmiocie zabytków, jednakże jedynie w kontekście ich nielegalnego wywozu.

Straż Graniczna jest uczestnikiem programów, które zostały wskazane w zaleceniach dotyczących ochrony zabytków należących do mniejszości narodowych, a więc *Rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej”*- programu dotyczącego ochrony zabytków drewnianych obiektów sakralnych i znajdujących się w nich zabytków ruchomych przed zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym wywozem za granicę. Udział funkcjonariuszy SG w powyższych przedsięwzięciach ogranicza się do właściwości ustawowej oraz ma charakter informacyjno-poznawczy, celem podniesienia świadomości oraz dostarczenia wiedzy w zakresie działań prewencyjnych w dziedzinie rynku sztuki, antyków, architektury itp. Ponadto, wiedza w przedmiocie ochrony zabytków jest przekazywana funkcjonariuszom podczas specjalistycznych szkoleń.

Realizując postanowienia *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, tym samym chroniąc zabytki przed nielegalnym wywozem, Straż Graniczna nie prowadzi rozgraniczeń na dobro kultury należące do mniejszości narodowych i inne. Przedmiot zabytkowy, który wywożony jest z kraju bez wymogów formalnych podlega zatrzymaniu i odpowiedniej weryfikacji, konsekwencją której jest wszczynanie (lub jego brak) czynności procesowych wobec osoby wywożącej taki przedmiot.

Zalecenie 12

a) Podjęcie dalszych środków w kwestii edukacji, mieszkania, zdrowia i zatrudnienia Romów

Zgodnie z założeniami, kontynuowane są kompleksowe działania z zakresu edukacji (uznane za priorytetowe), poprawy sytuacji bytowej i socjalnej (w tym poprawy sytuacji mieszkaniowej), zdrowia, przeciwdziałania bezrobociu, bezpieczeństwa, kultury, upowszechniania wiedzy o społeczności romskiej oraz edukacji obywatelskiej Romów realizowane w ramach *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*. Ponadto, w dniu 9 października 2008 r. został ogłoszony nabór wniosków o dofinansowanie projektów na rzecz społeczności romskiej, ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego na lata 2007–2013, ujętych w „komponencie romskim” Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (Poddziałanie 1.3.1). Pierwsze projekty dofinansowane w ramach „komponentu romskiego” zostaną

skierowane do realizacji na przełomie grudnia 2008 r. i stycznia 2009 r. Zakłada się, że zadania te w dużej części będą uzupełnieniem i rozszerzeniem działań prowadzonych w ramach *Programu*

b) Konsultowanie z Romami planowania i implementowania działań w ramach Krajowego Programu. Alokacja odpowiednich środków na jego implementację.

Konsultacje i szeroka wymiana informacji dotyczących działań administracji rządowej (w tym przede wszystkim działań prowadzonych w ramach *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce*) prowadzona jest w ramach rutynowych kontaktów Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych MSWiA z przedstawicielami społeczności romskiej w Polsce, jak i w ramach prac Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych. Komisja rozpoczęła swoją działalność we wrześniu 2005 r. i kontynuuje prace Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych. Ponadto, w ramach Komisji Wspólnej powołano Zespół do Spraw Romskich (w jego skład wchodzi 2 członków Komisji, będących przedstawicielami mniejszości romskiej oraz 20 osób reprezentujących organizacje tej mniejszości, wskazanych przez ww. członków Komisji). Pierwsze posiedzenie Zespołu do Spraw Romskich w ramach Komisji Wspólnej odbyło się w czerwcu 2008 r.

Finansowanie *Programu* w 2008 r., zgodnie z założeniami, zostało utrzymane na poziomie 10 mln zł. Dodatkowo, alokacja środków na realizację w 2008 r. „komponentu romskiego” w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki wynosi około 7 mln zł.

c) Zniesienie odrębnych klas oraz zapewnienie edukacji integracyjnej dla uczniów romskich. Rozwijanie oraz dofinansowanie edukacji przedszkolnej, która powinna być wyposażona w obiekty umożliwiające nauczanie języka i asystentów szkolnych

Zgodnie z założeniami *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* zadania edukacyjne wskazane zostały jako priorytetowe. Kontynuowane są szerokie działania w tym zakresie obejmujące m.in: pracę około 100 asystentów romskich i około 100 nauczycieli wspomagających, finansowanie udziału dzieci romskich w edukacji przedszkolnej i w świetlicach integracyjnych, wypoczynku letniego i zimowego, organizację zajęć wyrównawczych i dodatkowych, zakup pomocy edukacyjnych i podręczników, realizację systemu stypendialnego dla uczniów romskich szczególnie uzdolnionych oraz studentów

romskich. W 2007 r. dzięki dotacji ze środków *Programu* opracowany i wydany został pierwszy w Polsce elementarz w języku romskim.

Ponadto, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji zobowiązał właściwych wojewodów do podjęcia kroków nakłaniających organy prowadzące szkoły z „klasami romskimi” do likwidacji tych klas i pełnej integracji dzieci. W roku szkolnym 2008/2009 w trzech placówkach oświatowych³ (szkoły podstawowe w Ełku, Maszkowicach i Nowym Sączu) prowadzonych jest 6 wydzielonych klas dla uczniów pochodzenia romskiego. W klasach tych uczą się dzieci i młodzież romska, które z uwagi na wiek powinny kształcić się na wyższych szczeblach procesu dydaktycznego oraz takie, wobec których orzeczono obniżenie wymagań edukacyjnych, a także dzieci o dużych zaniedbaniach edukacyjnych, powtarzające naukę w klasach z powodu braku postępów w nauce i bardzo niskiego poziomu frekwencji.

W dniu 17 listopada 2008 r. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji zorganizowało konferencję w Krakowie, w trakcie której sformułowano zalecenia dotyczące systematycznego wygaszania „klas romskich”. Z uwagi na głębokie zróżnicowanie przyczyn funkcjonowania „klas romskich” w poszczególnych miejscowościach, dla każdej ze szkół, w których funkcjonują takie klasy, planowane jest wypracowanie indywidualnej strategii służącej wprowadzaniu uczniów pochodzenia romskiego do zintegrowanego systemu szkolnictwa. Ponadto, zakłada się, że dzięki pracy asystentów edukacji romskiej i nauczycieli wspomagających oraz innym działaniom podejmowanym w ramach *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* (m.in. działalność świetlic środowiskowych, zapewnienie edukacji przedszkolnej i udziału uczniów romskich w zajęciach wyrównawczych) w roku szkolnym 2010/2011 wszystkie dzieci romskie będą się uczyły w klasach masowych. Zaleca się także, aby organizacje romskie zwiększyły swoją aktywność w przekonywaniu rodzin romskich o konieczności regularnego uczęszczania dzieci i młodzieży do szkół, zwłaszcza w tych miejscowościach, w których ze względu na absencję, uczniowie romscy są niesklasyfikowani lub nie uzyskują promocji do następnej klasy.

W przypadku wsparcia edukacji przedszkolnej, kontynuowana jest praktyka udzielania dotacji ze środków *Programu* przedsięwzięciom, których celem jest zwiększenie uczestnictwa dzieci romskich w edukacji przedszkolnej

³ W roku 2007 było ich 10 – dane wskazane w Programie realizacji zaleceń sformułowanych przez Komisarzy Praw Człowieka Rady Europy, pkt 22.

W związku z koniecznością usystematyzowania pisowni i gramatyki występujących w Polsce dialektów języka romskiego w maju 2008 r. powołano we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej roboczą grupę językową, której zadaniem jest opracowanie i ustalenie zasad pozwalających w nieodległej przyszłości przygotować podstawy programowe do nauki języka romskiego w szkołach

Zalecenie 13

a) Dokonanie oceny funkcjonowania instytucji sądowego zakazu kontaktowania się sprawcy z ofiarą zgodnie z przepisami nowej ustawy o zwalczaniu przemocy w rodzinie.

W ustawie z dnia 29 lipca 2005 roku *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (Dz. U. Nr 180, poz. 1493), zostały określone zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, zasady postępowania wobec osób dotkniętych przemocą w rodzinie oraz zasady postępowania wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. Na szczególną uwagę w kontekście problemu izolowania sprawców od ofiar, zasługują uregulowania zawarte w art. 13 i 14 cytowanej wyżej ustawy.

Zgodnie z art. 13 ustawy umarzając warunkowo postępowanie karne wobec sprawcy przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny albo zawieszając wykonanie kary za takie przestępstwo, sąd nakładając obowiązek określony w art. 72 § 1 pkt 7a i 7 b kk (tj. powstrzymywania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym, opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym), określa sposób kontaktu skazanego z pokrzywdzonym lub może zakazać zbliżania się skazanego do pokrzywdzonego w określonych okolicznościach.

Z danych statystycznych za 2007 roku wynika, że sądy warunkowo umarzając postępowanie karne zastosowały wobec sprawców obowiązek powstrzymywania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym w 66 sprawach, przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności taki obowiązek orzeczono w 437 sprawach, zaś w 181 sprawach zobowiązano sprawcę do opuszczenia lokalu zajmowanego z pokrzywdzonym. Z uwagi na brak odpowiedniego oprzyrządowania statystycznego nie wiadomo jednakże w ilu przypadkach zastosowano powyższe obowiązki w sprawach dotyczących przestępstw z użyciem przemocy przeciwko osobom najbliższym.

Tego rodzaju obowiązki mogą być również nakładane wobec skazanych warunkowo przedterminowo zwolnionych z odbycia reszty kary. Z danych statystycznych za 2007 r.

wynika, że sądy penitencjarne nałożyły obowiązek powstrzymywania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym wobec 1141 osób skazanych.

Sądy zatem wydając orzeczenia korzystają z uregulowań zawartych w cytowanej wyżej ustawie. Należy także wskazać, że sprawcy w okresie próby są oddawani pod dozór kuratora sądowego.

Na podstawie zaś delegacji ustawowej, zawartej w art. 176 kkw ukazało się rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 czerwca 2002 roku w sprawie zakresu praw i obowiązków podmiotów sprawujących dozór, zasad i trybu wykonywania dozoru (...). Zgodnie z § 3 kurator sądowy po objęciu dozoru powinien pouczyć skazanego o prawach i obowiązkach wynikających z okresu próby i dozoru oraz omówić sposób i terminy ich realizacji.

W Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 roku *w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych* (Dz. U. Nr 112, poz. 1064) w § 12 zostały dokładnie wskazane czynności, mające na celu kontrolę skazanego w okresie próby, co powinno zapewnić skuteczne egzekwowanie nałożonych na niego obowiązków.

Ponadto istotnym instrumentem mającym odgrywać określoną rolę w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie jest także środek zapobiegawczy uregulowany w art. 14 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, tzw. „warunkowy dozór policji”.

Zgodnie z treścią ust. 1 wskazanego przepisu, jeżeli zachodzą przesłanki dla zastosowania tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego o przestępstwo, o którym mowa w art. 13 (a więc popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny), sąd może zamiast tymczasowego aresztowania zastosować dozór policji, pod warunkiem, że oskarżony opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym, w wyznaczonym przez sąd terminie i określi miejsce pobytu. Zgodnie zaś z ust. 2 tegoż przepisu w razie opuszczenia lokalu, o którym mowa w ust. 1, ograniczenie przewidziane w art. 275 § 2 k.p.k. może także polegać na powstrzymywaniu się od kontaktu z pokrzywdzonym w określony sposób.

Z treści cytowanego przepisu wynika wprost, że warunkowy dozór policji jest środkiem fakultatywnym, stosowanym wyłącznie przez sąd w stosunku do oskarżonego, w sytuacji spełnienia przesłanek do zastosowania tymczasowego aresztowania.

Jednocześnie zasadą – wynikającą z art. 257 § 1 k.p.k. – jest, że tymczasowego aresztowania nie stosuje się, jeżeli wystarczający jest inny środek zapobiegawczy.

Instytucja warunkowego dozoru policji określona w art. 14 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie jest sporadycznie stosowana przez sądy. Jako środek zapobiegawczy nie jest uwzględniana w statystykach sądowych.

Sądy w roku 2007, orzekając wobec sprawców przestępstw z art. 207 kk (fizyczne lub psychiczne znęcanie się nad najbliższym lub pozostającym w stosunku zależności) kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania, częstokroć nakładają na owych skazanych liczne obowiązki probacyjne określone w art. 72 § 1 kk, prowadzące m.in. do izolowania sprawców od ofiar przestępstw:

- art. 72 § 1 pkt 7 kk – powstrzymywanie się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach – 92 sprawy;
- art. 72 § 1 pkt 7a kk – powstrzymywania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób – 253 sprawy;
- art. 72 § 1 pkt 7b – zobowiązanie sprawcy do opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym – 181 spraw;
- art. 72 § 1 pkt 8 kk – zobowiązanie sprawcy do innego stosownego postępowania w okresie próby, jeżeli może to zapobiec popełnieniu ponownie przestępstwa – 2320 spraw.

Z danych zebranych na podstawie przeglądu akt przez Prokuratury wynika, że w 2007 roku wobec 120 podejrzanych o przestępstwa z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, zastosowano dozór policji pod warunkiem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym. Wobec 281 podejrzanych o wymienione wyżej przestępstwa - zastosowano dozór policji z jednoczesnym zobowiązaniem do powstrzymania się od kontaktu z pokrzywdzonym w określony sposób.

Z analiz statystycznych prokuratury wynika także, że w 2007 roku:

- 1) Liczba podejrzanych o wymienione wyżej przestępstwa wobec których skierowano wnioski do sądu o zastosowanie tymczasowego aresztowania wyniosła 2097, a wobec 1924 z nich sądy zastosowały tymczasowe aresztowanie.
- 2) Liczba oskarżonych o przestępstwa popełnione wobec członka rodziny z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wyniosła 17.217.
- 3) Liczba oskarżonych o wyżej wymienione przestępstwa wobec których prokurator wnosił o orzeczenie zakazu określonego w art. 41a § 1 i 2 k.k. - 62.
- 4) Liczba oskarżonych o wyżej wymienione przestępstwa wobec których prokurator wnosił o orzeczenie obowiązków określonych w art. 72 § 1 pkt 5, 6, 7, 7a, 7b, k.k. (w tym w trybie art. 335 § 1 k.p.k.) – 7.437.

- 5) Liczba oskarżonych o wyżej wymienione przestępstwa, wobec których prokurator składając wniosek o warunkowe umorzenie postępowania karnego wnioskował jednocześnie o nałożenie obowiązku określonego w art. 67 § 3 k.k. – 147.
- 6) Liczba wniosków składanych w toku postępowania wykonawczego w przedmiocie zastosowania form izolacji sprawców przemocy w rodzinie od ofiar w trybie art. 74 § 2 k.k. w związku z art. 72 § 1 pkt 7, 7a, 7b i 8 k.k. – 30.

Przyczyną rzadkiego wnioskowania przez prokuratury o zastosowanie środka z art. 14 ustawy *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, i w związku z tym rzadkiego orzekania w tym przedmiocie przez sądy, może być brak stosownego zapisu w Kodeksie postępowania karnego, w którym winny znajdować się wszystkie środki zapobiegawcze stosowane przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

Aby warunkowy dozór policji stał się skutecznym narzędziem w przeciwdziałaniu występkom popełnianym na szkodę osób dla sprawcy najbliższych, w odpowiednim zakresie winien zostać znowelizowany Kodeks postępowania karnego, t.j. w taki sposób, by w katalogu środków zapobiegawczych znalazł się również warunkowy dozór policji, jak również, by możliwość sięgnięcia po środek tego rodzaju nie wiązała się wyłącznie z kompetencją sądu, pozwalając na stosowanie dozoru warunkowego prokuratorowi wobec podejrzanych w toku postępowania przygotowawczego.

W obecnym stanie prawnym tylko sąd władny jest do stosowania tymczasowego aresztowania, zaś pozostałe środki o charakterze nieizolacyjnym, w tym zwykły dozór policji, może stosować zarówno sąd, jak i prokurator. Można zatem rozważyć konstrukcję, w której o dozorze warunkowym połączonym z obowiązkiem opuszczenia wspólnego lokalu decydował także prokurator. To właśnie prokurator, jako gospodarz pierwszej fazy postępowania karnego, ma wcześniejszy aniżeli sąd kontakt ze sprawcą i ofiarą. W powiązaniu z uprawnieniami policji, legitymowanej do zatrzymania sprawcy przemocy w rodzinie na ustawowy czas 48 godzin, prokurator może wcześniej podjąć kroki w celu odseparowania podejrzanego od ofiary.

Powstrzymywanie się od kontaktu z pokrzywdzonym może oznaczać nie tylko zakaz osobistych kontaktów, ale również może polegać na zakazie korespondencji adresowanej do pokrzywdzonego, zakazie wysyłania sms-ów, telefonowania do pokrzywdzonego itp.

W związku z powyższym, Ministerstwo Sprawiedliwości, opracowało projekt nowelizacji art. 275 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego (Dz.U.

z 1997 roku Nr 89, poz. 555 z późn. zm.), w którym zawarto przedstawione powyżej propozycje. w art. 275:

a) § 2 otrzymuje brzmienie:

„§ 2. Oddany pod dozór ma obowiązek stosowania się do wymagań zawartych w postanowieniu sądu lub prokuratora. Obowiązek ten może polegać na zakazie opuszczania określonego miejsca pobytu, zgłaszaniu się do organu dozoru w określonych odstępach czasu, zawiadomianiu go o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu, zakazie kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami, zakazie przebywania w określonych miejscach, a także na innych ograniczeniach jego swobody, niezbędnych do wykonywania dozoru.”,

b) po § 2 dodaje się § 3-5 w brzmieniu:

„§ 3. Jeżeli zachodzą przesłanki zastosowania tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej na szkodę osoby najbliższej albo innej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, zamiast tymczasowego aresztowania można zastosować dozór, pod warunkiem że oskarżony w wyznaczonym terminie opuści lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym oraz określi miejsce swojego pobytu.

§ 4. Oddany pod dozór Policji ma obowiązek stawiania się we wskazanej jednostce organizacyjnej Policji z dokumentem stwierdzającym tożsamość, wykonywania poleceń mających na celu dokumentowanie przebiegu dozoru oraz udzielania informacji koniecznych dla ustalenia, czy stosuje się on do wymagań nałożonych w postanowieniu sądu lub prokuratora. W celu uzyskania takich informacji można wzywać oskarżonego do stawienia w wyznaczonym terminie.

§ 5. W wypadku niestosowania się przez oddanego pod dozór do wymagań określonych w postanowieniu, organ dozoru niezwłocznie zawiadamia o tym sąd lub prokuratora, który wydał postanowienie.”;

Implementacja Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie

Rada Ministrów, Uchwałą z dnia z dnia 25 września 2006 r., wprowadziła *Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie* (zgodnie z przepisem art. 10 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180 poz. 1493), który jest i będzie realizowany w latach 2006 – 2016.

Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, jako ważne zadanie, we wcześniejszych latach było realizowane tak na szczeblu centralnym, jak też przez samorządy powiatowe, gminne oraz organizacje pozarządowe. Realizacja Krajowego Programu ma na celu skoordynowanie działań i interdyscyplinarne podejście do zwalczania przemocy w rodzinie.

Monitorowaniem realizacji Krajowego Programu oraz czuwaniem nad prawidłowym wykonywaniem zadań zajmuje się Międzyresortowy Zespół Monitorujący Realizację Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, który został powołany w 2007 r. przez Prezesa Rady Ministrów.

W 2007 r. na działania związane z realizacją Programu wydatkowano 12.367.158 zł, w tym na :

- utrzymanie 33 specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie
- realizacja programów korekcyjno–edukacyjnych dla sprawców
- dofinansowanie szkoleń
- kampanię dotyczącą przeciwdziałania przemocy w rodzinie
- diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie oraz realizacji potrzeb szkoleniowych pracowników pierwszego kontaktu (badanie TNS OBOP).

W 2008 r. na realizację *Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie* zaplanowano wydatkowanie 16.400.000 zł, z tego:

- utrzymanie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie
- utworzenie i utrzymanie 4 nowych specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie
- na realizację programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie
- szkolenia dla pracowników pierwszego kontaktu
- diagnoza zjawiska krzywdzenia dzieci w Polsce

W Polsce działają specjalistyczne ośrodki zapewniają wsparcie ofiarom przemocy w rodzinie (kobiety, dzieci, mężczyźni, osoby starsze, niepełnosprawni) oraz gwarantują im bezpieczeństwo. Kontrole (dotyczące wdrażania standardów funkcjonowania ośrodków oraz form udzielanej pomocy) wykazały, że w większość placówek realizuje zadania zgodnie z obowiązującymi standardami. Priorytetem jest współpraca ze służbami oraz organizacjami zajmującymi się na danym terenie problematyką związaną z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

W programach korekcyjno–edukacyjnych uczestniczyły z każdym rokiem większa liczba sprawców (w 2007- 2.922 sprawców przemocy w rodzinie, w tym 2.515 mężczyzn oraz 407 kobiet co w porównaniu z 2006 rokiem oznacza dwukrotny wzrost).

Rozpowszechnianie w środowiskach lokalnych wiedzy na temat programów korekcyjno–edukacyjnych spowodowało szersze zaangażowanie osób i instytucji związanych we współpracę w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W 2007 r. przeszkolono 4.543 pracowników pierwszego kontaktu. W szkoleniach brali udział m.in.: pracownicy ośrodków pomocy społecznej, powiatowych centrów pomocy rodzinie, funkcjonariusze policji, kuratorzy sądowi - społeczni i zawodowi, pedagodzy szkolni, pielęgniarki, położne, członkowie gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, pracownicy świetlic socjoterapeutycznych, placówek opiekuńczo–wychowawczych, ośrodków adopcyjno–opiekuńczych, pracownicy organizacji pozarządowych, psychologzy, przedstawiciele duchowieństwa, urzędów miast i gmin oraz powiatów koordynujący tematykę związaną z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, dziennikarze radiowi, koordynatorzy wojewódzkich programów profilaktycznych, terapeuci z ośrodków uzależnień. Większość szkoleń miała charakter interdyscyplinarny.

W 2007 r. przeprowadzona została ogólnopolska kampania dotycząca przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Na plakatach i ulotkach podany został numer telefonu oraz adres mailowy ogólnopolskiego pogotowia dla ofiar przemocy w rodzinie „Niebieska Linia”. Natomiast w I połowie 2008 roku MPiPS zorganizowało ogólnopolską konferencję „Przemoc w rodzinie – Zareaguj nie bądź obojętny”, w II połowie roku przewidziano zorganizowanie ogólnopolskiej kampanii dotyczącej przeciwdziałaniu krzywdzeniu dzieci.

W 2007 r. utworzony został Zespół Monitorujący, do którego zadań należy:

- ujednoczenie standardów pomocy udzielanej ofiarom, świadkom i sprawcom przemocy, zbieranych danych na temat rozmiarów zjawiska przemocy w rodzinie oraz diagnozowania potrzeb w środowisku lokalnym,
- inicjowanie i wspieranie działań mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie,
- wyrażanie opinii w sprawach dotyczących stosowania ustawy z 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz inicjowanie zmian przepisów,
- przygotowywanie ekspertyz dotyczących wybranych aspektów zjawiska przemocy w rodzinie.

W 2008 r. rozpoczęto prace legislacyjne nad wprowadzeniem **zmian do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie** oraz **Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie**. Zmiany ukierunkowane są na:

- rozwój profilaktyki jako formy działań zapobiegających zjawisku przemocy w rodzinie,
- wspieranie zmiany świadomości społeczeństwa,

- skuteczną ochronę ofiar przemocy, w szczególności dzieci,
- stworzenie mechanizmów ułatwiających izolację sprawców od ofiar,
- zmianę postaw sprawców poprzez uczestnictwo w programach korekcyjno – edukacyjnych.

Obecnie (koniec 2008 r.) zakończone zostały konsultacje międzyresortowe i z partnerami społecznymi. Projekt ustawy reguluje również sposób izolowania sprawców przemocy w rodzinie od ich ofiar.

b) Udostępnienie na terenie całego kraju schronisk świadczących stosowną pomoc dla ofiar.

W całej Polsce w ramach instytucji pomagających ofiarom przemocy w rodzinie funkcjonują 1 444 instytucje prowadzone przez gminy oraz 329 instytucji prowadzonych przez powiaty.

Badanie infrastruktury instytucji pomagających ofiarom przemocy w rodzinie odbywa się raz w roku, za pośrednictwem wojewodów.

Instytucje pomagające ofiarom przemocy w rodzinie prowadzone przez gminy.

Wśród instytucji prowadzonych przez gminy zdecydowaną większość stanowią punkty konsultacyjne (81%), a następnie są to ośrodki wsparcia (10%) oraz ośrodki interwencji kryzysowej.

Instytucje pomagające ofiarom przemocy w rodzinie prowadzone przez powiaty.

Wśród instytucji prowadzonych przez powiaty zdecydowaną większość stanowią ośrodki **interwencji kryzysowej** (72%) a następnie **ośrodki wsparcia** (12%) oraz **specjalistyczne ośrodki wsparcia** (10%).

Ze wszystkich instytucji prowadzonych przez powiaty skorzystały prawie 40 000 osób – najwięcej z ośrodków interwencji kryzysowej – prawie 35 000 tj. 88% wszystkich korzystających z pomocy. Z ośrodków wsparcia skorzystały zaś 3 029 osób (8% wszystkich).

Dodatkowo działają domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży: 20 domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży prowadzonych przez powiaty dysponowało 605 miejscami i skorzystało z nich 701 osób co oznacza, że z każdego domu

skorzystało średnio ok. 35 osób. Najwięcej w województwie mazowieckim – 251 osób (tj. 36% wszystkich korzystających z domów dla matek) oraz śląskim – 112 osób (16%).

Podczas realizacji zadań wynikających z *Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie* w latach 2006 – 2016 zakłada się rozwój placówek świadczących wieloprofilową pomoc ofiarom przemocy. W 2006 r. na terenie kraju powstały 33 specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, a w 2008 r. cztery kolejne. Jednostki te finansowane są z budżetu państwa i prowadzone przez samorzady powiatowe. W 2007 r. z różnorodnych form pomocy świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia skorzystało 7.991 ofiar przemocy w rodzinie

Zalecenie 14

a) Zapewnienie pełnej implementacji zmienionych w 2005 r. przepisów *Ustawy o cudzoziemcach* w zakresie ochrony ofiar handlu ludźmi

W ramach realizacji Krajowego Programu Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi na lata 2007-2008 został przygotowany projekt **Ustawy z dn. 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej**. Znowelizowana ustawa weszła w życie z dn. 1 kwietnia 2007 r., dokonując w zakresie swojej regulacji objęcia systemem pomocy społecznej ofiary handlu ludźmi będących cudzoziemcami uprawnionymi do korzystania z pomocy społecznej, zgodnie z art. 5 ust. 2 i 3 ustawy o pomocy społecznej lub cudzoziemcami, którzy otrzymali wizę pobytową na mocy art. 33 ust.1 pkt.5 oraz zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony, zgodnie z art.53 ust. 1 pkt. 15 znowelizowanej ustawy o cudzoziemcach.

W związku z postanowieniami znowelizowanej ustawy, dającej podstawy prawne do udzielania pomocy ofiarom handlu ludźmi przez instytucje pomocy społecznej, wspomniany program przewidział zorganizowanie szkoleń dla pracowników pomocy społecznej w zakresie identyfikacji ofiar handlu ludźmi, interwencji kryzysowej oraz zasad współdziałania z innymi instytucjami. Program szkoleń został zrealizowany w następujący sposób:

- W dniach 19-21.listopada .2007 r. oraz 12-14.maja.2008 r. odbyły się w Warszawie szkolenia dla pracowników Urzędów Wojewódzkich i Regionalnych Ośrodków Polityki Społecznej. W szkoleniach uczestniczyli przedstawiciele z każdego województwa. Głównym celem przeprowadzonych szkoleń było stworzenie krajowej sieci konsultantów wojewódzkich do spraw wsparcia udzielanego ofiarom handlu ludźmi. Przeszkolone osoby odpowiedzialne będą za kontakt i współpracę z jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej na terenie województwa, jak również z Departamentem Pomocy i Integracji Społecznej w Ministerstwie Pracy i Pomocy Społecznej oraz innymi partnerami zajmującymi się pomocą ofiarom handlu

ludźmi, w zakresie realizacji zadań związanych z procederem handlu ludźmi oraz wymianą informacji w tym obszarze.

- W dniu 16. czerwca.2008 r., w Warszawie, przy współudziale Departamentu Świadczeń Rodzinnych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej i Fundacji Dzieci Niczyje zorganizowano szkolenie nt. handlu dziećmi dla wojewódzkich inspektorów nadzorujących placówki opiekuńczo-wychowawcze – wykład nt. zjawiska handlu dziećmi połączony z warsztatami z zakresu identyfikacji i ewentualnej interwencji w przypadku identyfikacji ofiary handlu dziećmi

Dodatkowo, w nawiązaniu do § 91 Memorandum, Rząd Polski pragnie zapewnić, iż kontynuowana jest współpraca organów rządowych z organizacjami pozarządowymi w celu zapewnienia wsparcia ofiarom handlu ludźmi.

Zarówno *Centralny Zespół do walki z Handlem Ludźmi* powołany na szczeblu Komendy Głównej Policji i *koordynatorzy wojewódzcy ds. z handlem ludźmi* na bieżąco współpracują z organizacjami pozarządowymi w zakresie pomocy ofiarom handlu ludźmi.

Straż Graniczna również aktywnie uczestniczy w realizacji *Krajowego Programu Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi* (KPZiZHL). Przedstawiciele Straży Granicznej uczestniczą w pracach grupy roboczej, utworzonej w ramach Zespołu do Spraw Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi powołanego *Zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 marca 2004 roku*, będącej forum bieżącej współpracy i koordynacji wszystkich przedsięwzięć wynikających z *Krajowego Programu*.

W zakresie zalecenia zapewnienia specjalistycznych szkoleń na temat handlu ludźmi, w ramach realizacji *Krajowego Programu* funkcjonariusze Służby Granicznej (nieetatowi koordynatorzy ds. zwalczania handlu ludźmi z Oddziałów Straży Granicznej i Komendy Głównej Straży Granicznej, jak również wykładowcy z ośrodków szkolenia SG) brali udział w specjalistycznych warsztatach.

Jednocześnie, w ramach *Krajowego Programu*, funkcjonariusze Straży Granicznej brali udział w szeregu przedsięwzięć w zakresie wymiany wiedzy, doświadczeń, najlepszych praktyk, zarówno na szczeblu krajowym (coroczna Krajowa Konferencja na temat handlu ludźmi, dyskusja organizowana przez Uniwersytet Warszawski na temat prawnych i etycznych problemów przeszczepów pod kątem handlu narządami, jako jednego z elementów handlu ludźmi), jak i międzynarodowym (seminaria, konferencje, spotkania ekspertów).

Przedstawiciele SG brali również udział a spotkaniach zainicjowanych przez polskiego przedstawiciela UNHCR w ramach wdrażania programu mającego na celu wypracowanie procedur i mechanizmów zapobiegających i zwalczających przemoc seksualną i związaną z płcią we wszystkich aspektach oraz w spotkaniu ekspertów współpracujących w ramach

implementacji w Polsce *Programu szczegółowego UE na lata 2007-2013 na rzecz zapobiegania i zwalczania przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz na rzecz ochrony ofiar i grup ryzyka.*

W 2008 roku, w ramach współpracy z Policją, w tym, w zakresie szkoleń dotyczących problematyki handlu ludźmi, w związku z realizacją przez Policję *Planu działań Policji na lata 2008–2009 mających na celu zwalczanie handlu ludźmi* zostało wyznaczonych trzech ekspertów z Komendy Głównej Straży Granicznej i Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej w Koszalinie do koordynacji przedsięwzięć w tym zakresie i opracowania wspólnych programów szkolenia z problematyki handlu ludźmi.

W 2008 roku w Komendzie Głównej Straży Granicznej, Decyzją Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 18 czerwca 2008 roku został powołany *Zespół do spraw stałego monitoringu i koordynacji działań Straży Granicznej w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępstwa handlu ludźmi.* Do jego zadań należy między innymi inicjowanie przedsięwzięć szkoleniowych z zakresu zapobiegania i zwalczania przestępstwa handlu ludźmi.

W ramach prac nad projektem *Krajowego programu Zwalczania i Zapobiegania Handlu Ludźmi na lata 2009-2010*, Straż Graniczna zgłosiła konieczność realizacji szeregu przedsięwzięć szkoleniowych:

- zorganizowanie warsztatów dydaktycznych dla wykładowców zajmujących się prowadzeniem zajęć z zakresu handlu ludźmi ze szkół policyjnych i ośrodków szkolenia Straży Granicznej;
- zorganizowanie warsztatów dla koordynatorów ds. handlu ludźmi z Policji i Straży Granicznej;
- zorganizowanie warsztatów o zasięgu międzynarodowym dla specjalistów zajmujących się zwalczaniem i zapobieganiem handlu ludźmi;
- stworzenie systemu szkoleń i doskonalenia zawodowego dla koordynatorów i funkcjonariuszy Straży Granicznej z pionu operacyjno- śledczego, pionu granicznego i do spraw cudzoziemców, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki dotyczącej handlu dziećmi i handlu do pracy przymusowej; szkolenia multiplikatorów - celem prowadzenia szkoleń w zakresie problematyki handlu ludźmi w oddziałach i placówkach SG.

Współpraca MSWiA z organizacjami pozarządowymi w celu zapewnienia wsparcia ofiarom handlu ludźmi jest prowadzona w ramach wspomnianego *Krajowego Programu Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi.* Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji na zasadzie zlecenia zadania publicznego podpisało umowę z Fundacją Przeciwno Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu - *La Strada* na realizację zadania pn. *Program wsparcia i ochrony ofiar handlu ludźmi.* Straż Graniczna, w przypadku ujawnienia

cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi korzysta ze wsparcia Fundacji La Strada w ramach przedmiotowego *Programu*.

W ramach Grupy Roboczej Zespołu ds. Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi udział biorą: *Fundacja La Strada, Caritas Archidiecezji Warszawskiej, Fundacja Dzieci Niczyje oraz Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych ITAKA.*

b) Ratyfikowanie Konwencji Rady Europy w sprawie działań zapobiegających handlowi ludźmi

Prezydent RP podpisał Ustawę z dn. 25 kwietnia 2008 r.(Dz. U. z 2008 r. Nr 97, poz. 626) o ratyfikacji Konwencji RE w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.,która zgodnie z brzmieniem art. 1 upoważnia Prezydenta RP do dokonanie ratyfikacji ww. Konwencji. W momencie, gdy Prezydent ratyfikuje Konwencję, Ministerstwo Spraw Zagranicznych przekaze stosowną notę do Rady Europy.

Zalecenie 15

a) Zapewnienie kobietom, wobec których prawo polskie dopuszcza aborcję możliwości zakończenia ciąży bez dodatkowych trudności czy wyrzutów.

Stworzenie procedury odwoławczej bądź rewizyjnej, w której decyzja lekarza o nie wydaniu zaświadczenia zezwalającego na przerwanie ciąży byłaby przedmiotem rewizji.

Realizacja postanowień ustawy z dnia 7 stycznia 1993 roku o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78, z późn. zm.) związana jest z szeroką i złożoną problematyką obejmującą m. in. różne aspekty świadomego rodzicielstwa, zagwarantowania przez państwo warunków sprzyjających podejmowaniu odpowiedzialnych decyzji o posiadaniu dzieci oraz zapewnienia wszechstronnej opieki zarówno kobietom podejmującym decyzję o posiadaniu dziecka, kobietom w okresie ciąży, porodu i połogu, jak i płodowi w okresie jego rozwoju.

Szczególny nacisk w realizacji zapisów ustawy kładzie się na :

- 1) prawo do poszanowania intymności i godności osobistej, w trakcie udzielania świadczeń zdrowotnych (w szczególności w czasie leczenia szpitalnego);
- 2) prawo do rzetelnej informacji o stanie zdrowia pacjentki, informacji o ewentualnych komplikacjach w związku ze stwierdzeniem ciąży wysokiego ryzyka;
- 3) prawo do świadczeń zdrowotnych odpowiadających wiedzy medycznej;

- 4) prawo do wyrażania świadomej zgody na interwencje medyczne;
- 5) prawo do wglądu w dokumentację medyczną (na podstawie zgłoszeń do Biura Praw Pacjenta można wywnioskować, iż utrudniony dostęp do w/w dokumentacji ma miejsce najczęściej w dwóch przypadkach: zgon noworodka, uszkodzenie okołoporodowe).

Jeśli chodzi o **zapewnienie kobietom, wobec których prawo polskie dopuszcza aborcję możliwości zakończenia ciąży bez dodatkowych trudności** zmianie uległ w tej kwestii stan prawny. Dotychczas warunkiem niezbędnym do zawarcia umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia na realizację świadczeń w zakresie położnictwa i ginekologii przez zakład opieki zdrowotnej, w którym wszyscy pracujący lekarze powołują się na klauzulę sumienia w przypadku odmowy wykonania zabiegu aborcji, było zawarcie umowy z inną jednostką zapewniającą wykonywanie takich zabiegów. Skorzystanie z klauzuli sumienia skutkowało więc obowiązkiem wskazania przez lekarza wykonującego zawód na podstawie stosunku pracy lub w ramach służby, realnej możliwości uzyskania świadczenia w innej jednostce. Problem ten był uregulowany postanowieniami *rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 6 października 2005 r. w sprawie ogólnych warunków umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej*. Rozporządzenie to zostało zniesione nowym aktem prawnym, tj.: *rozporządzeniem z dnia 6 maja 2008 r. w sprawie ogólnych warunków umów o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej (Dz. U. Nr 81, poz. 484)*. Zostało ono wydane na podstawie art. 137 ust. 9 ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. Nr 120, poz. 2135, z późn. zm). Obecnie obowiązujące rozporządzenie nie zawiera przepisu odpowiadającego treści par. 8 ust. 3 poprzednio obowiązującego rozporządzenia z uwagi na fakt, iż przepis ten stanowił nadregulację w stosunku do obowiązujących przepisów ustawowych. Stosownie bowiem do art. 39 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry, lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego sumieniem, z zastrzeżeniem art. 30, z tym, że ma obowiązek wskazać realne możliwości uzyskania tego świadczenia u innego lekarza lub w innym zakładzie opieki zdrowotnej oraz uzasadnić i odnotować ten fakt w dokumentacji medycznej. Lekarz wykonujący swój zawód na podstawie stosunku pracy lub w ramach służby ma ponadto obowiązek uprzedniego powiadomienia na piśmie przełożonego. Przepis art. 39 ustawy adresowany jest do lekarza, nie zaś do świadczeniodawcy, w interesie świadczeniodawcy jest zatem takie zorganizowanie udzielania świadczeń opieki zdrowotnej, aby gwarantowało ono realizację przepisu art. 39.

Posiadanie umowy z podwykonawcą, zapewniającym wykonanie tego świadczenia jest jedną z form realizacji art. 39 ustawy.

Należy jednocześnie podkreślić, że przepis art. 39 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry jest przepisem bezwzględnie obowiązującym i dla jego właściwego zastosowania lekarz ma obowiązek wskazać takiego lekarza lub świadczeniodawcę, który zapewnić będzie realną możliwość udzielenia świadczenia. W innym przypadku, świadczeniodawcy można zarzucić naruszenie obowiązku przestrzegania praw pacjenta wynikających z obowiązujących przepisów (par. 5 ust 3 ww. rozporządzenia). W konsekwencji takie naruszenie może powodować nałożenie na świadczeniodawcę kary pieniężnej (par. 29 ust. 1 ww. rozporządzenia), a nawet rozwiązanie umowy ze świadczeniodawcą (par. 36 ust. 1 pkt 5 ww. rozporządzenia) Pełną informację o świadczeniodawcach udzielających wskazanych świadczeń posiada również Narodowy Fundusz Zdrowia. Podkreślić także należy, że tekst nowo obowiązującego rozporządzenia poddany został szerokim konsultacjom społecznym, podczas których żaden z podmiotów nie wniósł uwag do projektu we wskazanym zakresie.

W związku z odrzuceniem przez Europejski Trybunał Praw Człowieka odwołania Rządu Polski w sprawie p. Alicji Tysiąc przeciwko Polsce, wykonując wyrok Trybunału, w Ministerstwie Zdrowia podjęte zostały prace nad **stworzeniem procedury umożliwiającej weryfikację wydanego orzeczenia lekarskiego**. Szczegółowe zapisy w tej sprawie zawarto w przyjętej przez Parlament i podpisanej przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej ustawie z dnia 6 listopada 2008 r. *o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta*.

Przepisy ustawy zapewniają prawo do żądania, aby udzielający świadczeń zdrowotnych lekarz zasięgnął opinii innego lekarza lub zwołał konsylium lekarskie, jak również, aby pielęgniarka (położna) zasięgnęła opinii innej pielęgniarki (położnej). Fakt ten odnotowuje się w dokumentacji medycznej pacjenta.

Art. 31 ww. ustawy zapewnia prawo do zgłoszenia sprzeciwu, co do opinii lub orzeczenia lekarza, określonych w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz. U. z 2008 r. Nr 136, poz. 857), jeżeli opinia albo orzeczenie ma wpływ na prawa lub obowiązki pacjenta wynikające z przepisów prawa.

Zmiana przepisów ma na celu zapewnienie kobietom lub ich przedstawicielom ustawowym, praw do wniesienia sprzeciwu wobec opinii albo orzeczenia, co do decyzji, w której lekarz nie wydał zaświadczenia zezwalającego na przerwanie ciąży, w przypadkach określonych w obowiązującej w Polsce ustawie z dnia 7 stycznia 1993 roku *o planowaniu*

rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78, z późn. zm.).

Sprzeciw wraz z uzasadnieniem wnosi się do Komisji Lekarskiej działającej przy Rzeczniku Praw Pacjenta, za pośrednictwem Rzecznika Praw Pacjenta, w terminie 30 dni od dnia wydania opinii albo orzeczenia przez lekarza orzekającego o stanie zdrowia pacjenta. Komisja Lekarska na podstawie dokumentacji medycznej oraz, w miarę potrzeby, po przeprowadzeniu badania pacjenta, wydaje orzeczenie niezwłocznie, nie później niż w terminie 30 dni od dnia wniesienia sprzeciwu.

Ponadto, ustawa przyjmuje prawo, że w razie zawinionego naruszenia prawa pacjenta, sąd może przyznać poszkodowanej odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę na podstawie art. 448 Kodeksu cywilnego.

b) Kontynuacja działań na rzecz zapewnienia skutecznej edukacji seksualnej w szkołach

Stosownie do postanowień zawartych w art. 4.1 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o *planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz. U. Nr 17, poz. 78, z późn. zm.) minister właściwy do spraw oświaty i wychowania zapewnił warunki do realizacji w szkołach programów nauczania dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji. W szkołach wszystkich typów realizowane są zajęcia edukacyjne "Wychowania do życia w rodzinie".

Treści programowe zajęć edukacyjnych "*Wychowanie do życia w rodzinie*" zostały określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego (rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w *sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. Nr 51, poz. 458 ze zm.). Treści programowe obejmują m. in. tematykę odnoszącą się do planowania rodziny oraz nowoczesnych metod i środków zapobiegania ciąży, chorób przenoszonych drogą płciową i sposobów zabezpieczania się przed nimi. Treści programowe uwzględniają zapisy wynikające z zobowiązań: Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego, Narodowego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii, Krajowego Programu Zapobiegania Zakażeniom HIV i Opieki

nad Żyjącymi z HIV i Chorymi na AIDS, Konwencji o Prawach Dziecka.

Realizacja zajęć edukacyjnych wychowanie do życia w rodzinie jest obligatoryjnym zadaniem wszystkich typów szkół. Sposób nauczania szkolnego w tym zakresie reguluje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 sierpnia 1999 r. w *sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji* (Dz. U. Nr 67 poz.756 z późno zm.).

Zajęcia edukacyjne "Wychowanie do życia w rodzinie" odbywają się w V i VI klasach szkoły podstawowej, w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w wymiarze 14 godzin (w tym po 5 godzin z podziałem na grupy dziewcząt i chłopców). W klasach V i VI szkół podstawowych oraz w szkołach ponadgimnazjalnych zajęcia są realizowane w ramach godzin do dyspozycji dyrektora, natomiast w gimnazjach stanowią jeden z trzech odrębnych modułów przedmiotu wiedza o społeczeństwie. Udział uczniów w zajęciach nie jest obowiązkowy, zajęcia nie podlegają ocenie. O udziale w zajęciach uczniów niepełnoletnich decydują rodzice po uprzednim zapoznaniu się z programem; uczniowie pełnoletni decyzje podejmują samodzielnie. Na świadectwie szkolnym nie odnotowuje się uczestnictwa w zajęciach, a kwalifikacje nauczycieli do prowadzenia zajęć ustalane są na podstawie ogólnie obowiązujących przepisów.

Obowiązkiem szkoły jest przekazywanie pełnej i rzetelnej informacji, zgodnie ze stanem wiedzy, wolnej od uprzedzeń i stereotypów. Obowiązkiem nauczyciela jest dostosowanie treści i metod pracy z klasą do wieku, rozwoju psychospołecznego i emocjonalnego uczniów.

W 2007 r. wprowadzono zmiany w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 16 grudnia 2004 r. w sprawie szczegółowego zakresu danych w bazach danych oświatowych, zakresu danych identyfikujących podmioty prowadzące bazy danych oświatowych, terminów przekazywania danych między bazami danych oświatowych oraz wzorów wydruków zestawień zbiorczych (Dz. U. Nr 277, poz. 2746 ze zm.), tak aby system informacji oświatowej obejmował dane dotyczące liczby uczniów uczestniczących w zajęciach edukacyjnych "Wychowanie do życia w rodzinie" oraz liczby nauczycieli posiadających kwalifikacje do prowadzenia tych zajęć. Coroczne zbieranie danych ułatwi

monitorowanie realizacji zajęć.

Poniższa tabela przedstawia stan na dzień 31 marca 2008 r.

Typ szkoły	Liczba uczniów uczęszczających na zajęcia	Liczba uczniów ogółem	% korzystających
Szkoła podstawowa	643 461	844 072	76,2%
Gimnazjum	1 115 375	1 444 900	77,2%
Zasadnicza szkoła zawodowa	1 04 72 7	226 092	46,3%
Liceum ogólnokształcące	328 743	704 180	46,7%
Liceum profilowane	55 809	107 307	52,0%
Technikum	236 577	415 537	56,9%

Kwalifikacje nauczycieli, w tym także realizujących zajęcia edukacyjne "Wychowanie do życia w rodzinie", reguluje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 10 września 2002 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 155, poz. 1288).

Zajęcia "wychowanie do życia w rodzinie" mogą być prowadzone przez osoby posiadające kwalifikacje do nauczania w danym typie szkoły oraz ukończone studia wyższe z zakresu nauk o rodzinie albo studia podyplomowe lub kursy kwalifikacyjne zgodne z treściami programowymi zajęć. Nauczyciele, którzy ukończyli kurs kwalifikacyjny z zakresu zajęć edukacyjnych "Wychowanie do życia w rodzinie" posiadają kwalifikacje do prowadzenia tych zajęć w szkołach podstawowych, gimnazjach i zasadniczych szkołach zawodowych. W pozostałych typach szkół zajęcia te mogą być realizowane przez nauczycieli, którzy uzyskali kwalifikacje w ramach studiów wyższych w zakresie nauk o rodzinie albo studiów podyplomowych zgodnych z treściami programowymi zajęć.

Zalecenie 16

a) Poprawa dostępu do informacji, pomocy prawnej i edukacji dla osób ubiegających się o azyl, a mieszkających w centrach przyjmujących

W Ministerstwie Sprawiedliwości trwają prace nad przygotowaniem projektu *ustawy o dostępie do nieodpłatnej pomocy prawnej*. Przepisy tej ustawy mają objąć również cudzoziemców ubiegających się o objęcie ochroną międzynarodową w Polsce, ponieważ celem tej ustawy będzie m.in. wdrożenie art. 15 Dyrektywy Rady 2005/85/WE z dnia 1 grudnia 2005 r. w sprawie minimalnych norm dotyczących procedur nadawania i cofania statusu uchodźcy w Państwach Członkowskich.

Niezależnie od powyższego Urząd do Spraw Cudzoziemców prowadzi, we współpracy z organizacjami pozarządowymi, stałą działalność na rzecz zapewnienia dostępu do informacji i pomocy prawnej dla cudzoziemców przebywających w ośrodkach dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce. Cudzoziemcy ci informowani są w językach ojczystych lub w innym języku dla nich zrozumiałym o przysługujących im prawach.

W celu udzielania pomocy (w tym również prawnej) cudzoziemcom przebywającym w ośrodkach dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy będącym ofiarą przemocy seksualnej lub przemocy związanej z płcią Urząd do Spraw Cudzoziemców, Komenda Główna Policji i Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do Spraw Uchodźców w Warszawie podpisały w dniu 25 marca 2008 r. „Porozumienie w sprawie standardowych procedur postępowania w zakresie rozpoznawania, przeciwdziałania oraz reagowania na przypadki przemocy seksualnej lub przemocy związanej z płcią wobec cudzoziemców przebywających w ośrodkach dla osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy”.

W celu monitorowania i oceny realizacji tego Porozumienia powołano Grupę Ewaluacyjną, w której skład wchodzi, oprócz sygnatariuszy, również przedstawiciele Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, przedstawiciel Fundacji La Strada oraz przedstawiciel Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, które to centrum udziela w razie potrzeby nieodpłatnej pomocy prawnej również innym cudzoziemcom ubiegającym się o ochronę międzynarodową w Polsce.

Każdy cudzoziemiec ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy ma zapewnioną możliwość nauki języka polskiego na specjalnie prowadzonych w tym celu kursach.

Małoletni cudzoziemcy umieszczeni w ośrodkach objęci są obowiązkiem szkolnym na takich samych zasadach, jakie obowiązują wobec małoletnich obywateli polskich.

b) Zapewnienie osobom, którym przyznano pozwolenie na pobyt tolerowany korzystanie ze środków prowadzących do właściwej i skutecznej integracji z polskim społeczeństwem.

Ustawą z dnia 18 marca 2008 r. *o zmianie ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U Nr 70, poz. 416) znowelizowano *ustawę z dnia z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej* (Dz. U. Nr 64, poz. 593, z późn. zm.). W myśl znowelizowanych przepisów cudzoziemcowi, który uzyskał w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, udziela się pomocy mającej na celu wspieranie procesu jego integracji.

Zgodnie z polskim ustawodawstwem systemem integracji objęci są zatem tylko uznani uchodźcy oraz osoby, którym udzielono ochrony uzupełniającej, aczkolwiek pozostali cudzoziemcy ujęci są w programach rocznych oraz wieloletnim Europejskiego Funduszu na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich.

Dodatkowo w nawiązaniu do zaleceń sformułowanych w § 110 Memorandum, w którym Komisarz zwrócił uwagę na konieczność zapewnienia opieki i ochrony osobom **małoletnim** przebywającym bez opieki na terenie Polski, które pozostają poza systemem związanym z ubieganiem się o status uchodźcy, Rząd pragnie poinformować, iż:

- Straż Graniczna zwraca szczególną uwagę na małoletnich, niezależnie od tego, czy podróżują pod opieką, czy samotnie. Małoletni przekraczający granicę zewnętrzną podlegają takiej samej odprawie wjazdowej i wyjazdowej, jak osoby dorosłe, zgodnie z Rozporządzeniem Nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r., ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen);
- W przypadku małoletnich podróżujących samotnie Straż Graniczna upewnia się, za pomocą szczegółowej kontroli dokumentów podróży i dokumentów uzupełniających, że małoletni nie opuszczają terytorium państwa wbrew woli osób sprawujących nad nimi opiekę rodzicielską;

- Małoletni cudzoziemiec bez opieki na granicy, jeśli nie spełnia wymogów na wjazd do RP lub wewnątrz kraju, podczas przeprowadzania kontroli legalności pobytu cudzoziemców na terytorium, jeżeli przebywa nielegalnie, jest przez funkcjonariuszy Straży Granicznej zatrzymywany. Każdy małoletni po zatrzymaniu zostaje pouczony w języku dla niego zrozumiałym o przysługujących mu prawach;
- Organ Straży Granicznej, który dokonał zatrzymania małoletniego cudzoziemca przebywającego na terytorium RP bez przedstawiciela ustawowego niezwłocznie występuje do sądu właściwego ze względu na miejsce zatrzymania z wnioskiem o umieszczenie go w placówce opiekuńczo-wychowawczej oraz o ustanowienie dla niego kuratora celem reprezentowania cudzoziemca w postępowaniu o wydalenie;
- Decyzja o wydaleniu cudzoziemca małoletniego do kraju jego pochodzenia jest wykonywana tylko wówczas, gdy małoletni ma tam zapewnioną opiekę rodziców, innych osób pełnoletnich lub instytucji opiekuńczych, zgodnie ze standardami określonymi przez Konwencję o prawach dziecka. Małoletniego cudzoziemca wydała się tylko pod opieką przedstawiciela ustawowego lub przekazuje się go przedstawicielowi ustawowemu albo przedstawicielowi właściwych władz państwa, do którego następuje wydalenie. Dla małoletnich cudzoziemców umieszczanych w strzeżonych ośrodkach dostępne są informacje w postaci ulotek w kilku językach o adresach oraz telefonach fundacji, organizacji pozarządowych, które zajmują się udzielaniem pomocy prawnej cudzoziemcom. Straż Graniczna współpracuje z organizacjami pozarządowymi, głównie z Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć w zakresie przeprowadzanych szkoleń, w których główny nacisk położony jest na sytuację małoletnich bez opieki w ramach ruchów migracyjnych i uchodźczych;
- Ponadto, w przypadku małoletnich bez opieki ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy SG informuje, że małoletni bez opieki (bez względu na miejsce ich ujawnienia) umieszczani są w Domu Dziecka nr 9 w Warszawie. Odpowiednie organy Straży Granicznej doprowadzają małoletniego do ww. miejsca oraz wnioskuje do Sądu Rejonowego dla m. st. Warszawy, Wydział Rodzinny i Nieletnich o ustanowienie kuratora do reprezentowania małoletniego w postępowanie w sprawie nadania statusu uchodźcy i umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Natomiast małoletni bez opieki, ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, którzy wspólnie z osobą spokrewnioną (niebędącą przedstawicielem ustawowym) przekroczyli granicę RP, kierowani są do ośrodka

recepcyjnego dla uchodźców lub do deklarowanego miejsca pobytu/zamieszkania w RP.;

Niezależnie od powyższych informacji Straż Graniczna informuje, iż decyzją Komendanta Głównego została w 2008 r. utworzona w Straży Granicznej sieć nieetatowych pełnomocników ds. ochrony praw człowieka (Pełnomocnik Komendanta Głównego SG oraz Pełnomocnicy komendantów oddziałów SG), którzy w ramach swojej działalności monitorować będą również przedmiotowe zagadnienia.

Zalecenie 17

- a) **Ratyfikowanie Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej i Protokołu Dodatkowego przewidującego system skarg zbiorowych.**

Polska nie planuje w najbliższym czasie ratyfikowania Karty zrewidowanej ani protokołu skargowego. Przedmiotem stałej analizy jest interpretacja postanowień Karty oraz praktyki funkcjonowania procedury skargowej, celem oceny skutków ewentualnej ratyfikacji.

- b) **Podpisanie i ratyfikowanie Protokołu Nr 12 do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.**

Polska w dalszym ciągu analizuje możliwość podpisania i ratyfikacji Protokołu Nr 12.

Zalecenie 18

Powstrzymanie się od wyboru środków prawa karnego w sprawie przestępstwa znieważenia

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego uwzględniła propozycję wprowadzenia do porządku prac Komisji problematyki usunięcia z Kodeksu Karnego art. 212, w związku z sugerowanym przez Komisarza powstrzymaniem się od wyboru środków prawa karnego w sprawie przestępstwa znieważenia. W wyniku jej prac powstał *Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw*, (zobacz pkt.5 wyżej), przewidujący zniesienie sankcji w postaci kary pozbawienia wolności za czyn przewidziany w art. 212 K.k. Zgodnie z projektem, zniesławienie pozostanie przestępstwem, zagrożonym grzywną albo karą ograniczenia wolności. W projekcie przewidywania jest

depenalizacja typu kwalifikowanego tego przestępstwa, polegającego na użyciu przez sprawcę środków masowego komunikowania.

Zalecenie 19

Zapewnienie by postępowanie lustracyjne było zgodne ze wszystkimi gwarancjami państwa opartego na rządach prawa i poszanowania praw człowieka. W tym celu Komisarz Praw Człowieka zaleca:

- **zapoznanie się ze stosownym orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;**
- **zapoznanie się z Wytycznymi Rady Europy w sprawie zapewnienia, by prawa dotyczące lustracji i podobnych środków administracyjnych były zgodne z wymogami państwa opartego na rządach prawa;**

Rząd zdaje sobie sprawę z konieczności dostosowania istniejących regulacji prawnych stosowanych w postępowaniach lustracyjnych do wymogów określonych w wyrokach wydanych przeciwko Polsce przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. Problematyka wykonania przez Polskę (także w zakresie środków generalnych) rzeczonych wyroków Trybunału nie była jednak jeszcze dyskutowana na forum Komitetu Zastępców Ministrów Rady Europy i Rząd ma nadzieję, że w współpracy z tym organem uda się określić najlepszy sposób zapewnienia, by osobom uczestniczącym w postępowaniach lustracyjnych zagwarantowane były wszelkie gwarancje procesowe niezbędne w świetle zasady państwa prawa.